

OSMANLI DEVLETİ VE SOLOMON I: İMERET’TE HÂKİMİYET MÜCADELESİ (1752-1768)

Ensar KÖSE*

Öz

İmeret Kralı V. Aleksandr’ın ölümünden sonra, yerine oğlu I. Solomon geçti. Fakat daha sonra Osmanlı Devleti ile bazı problemler yaşadığı için 1762’de görevine son verildi. Osmanlı Devleti tarafından, 1768’e kadar geçen sürede Solomon’u cezalandırmak ve İmeret’te düzeni sağlamak için bölgeye birkaç defa askerî sefer yapıldıysa da, herhangi bir netice elde edilemedi. Sonunda Ağustos 1768’de Bağdatcık Kalesi yakınlarında, Osmanlı devlet adamlarıyla isyancı Solomon arasında yüz yüze bir görüşme yapıldı. Bu tarihi görüşmede, iki taraf arasındaki bütün anlaşmazlık konuları üzerinde konuşuldu. Solomon, Osmanlı heyetine bazı belgeler verdi ve affedilmesini istedi. Bunlar arasında Gürcü dilinde yazılmış olan kendi özel mektupları da vardı. İşte bu çalışmada, hem 1768’e kadar Osmanlı Devleti ile I. Solomon arasında, İmeret’e hâkim olma mücadelesi ele alınacak; hem de söz konusu görüşmeye ait mektuplar ve diğer belgeler yardımıyla, Osmanlı-Rus savaşının hemen öncesinde Batı Gürcistan’da, siyasî dengelerin Rusya lehine nasıl değiştiğine işaret edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Gürcistan, İmeret, Solomon I, Rusya.

Abstract

OTTOMAN STATE AND SOLOMON I: STRUGGLE FOR DOMINANCE IN IMERET (1752-1768)

After the death of Alexander V King of Imereti in 1752, Prince Solomon came to the throne. But then he was deposed and his death *firman* was given in 1762, because he had some problems with the Ottoman State. In the period up to 1768, although the Ottoman State has done military operations to the territory several times to punish him and ensure order in Imeret, no positive result could be obtained. Finally, a face to face meeting was held between Ottoman officials and rebellious Solomon near Bağdatcık Castle in August 1768. All the disagreements between the two sides were discussed in this historical meeting. Solomon gave some documents to the Ottoman delegation and asked to be forgiven. Among them there were also his private letters written in Georgian language. In this study, both the struggle for dominance in Imeret between Ottoman State and Solomon until 1768 and with the help of the letters and documents about the aforementioned meeting, how the political balance changed in favour of Russia before the Ottoman-Russian War will be pointed at.

Key Words: Ottoman State, Georgia, Imereti, Solomon I, Russia.

* Dr.; ensarkose@gmail.com

Giriş

Kafkasya, onlarca farklı etnik milletin, sırt sırta vermiş dağların eteklerinde yüzyıllardır beraber yaşadığı kadim bir medeniyet alanıdır. Gürcüler de bu coğrafyanın en eski sakinlerindendir. Yunanlılar ve Romalıların *İberya* dedikleri Gürcü topraklarını, Araplar ve Farsların Kür ırmağına atfen “Kür Ülkesi” manasına gelen *Gürcistan* olarak adlandırdıkları bilinir. Suram Dağları, Gürcistan coğrafyasını doğu ve batı olmak üzere ikiye ayırır. Bu iki bölge arasında belirgin kültür farklılıkları vardır. Bölge siyasî bakımdan tarih boyunca parçalıdır. Doğuda merkezi Tiflis şehri olan *Kartli* ve Zegem merkezli *Kahet* krallıkları yer alır. Batı Gürcistan’ın en büyük siyasî teşekkülü, merkezi Kutais olan *İmeret* krallığıdır. Bunun yanı sıra İmeret’in batısında *Megrel* ve *Gürel* prenslikleri yer alır. Kez *Acara* adı verilen Kıpçak Türkü kökenli Müslüman Gürcülerin yaşadığı yer ile *Atabek Ülkesi* olarak adlandırılan bölge de Batı Gürcistan’dadır¹. İşte söz konusu parçalı yapıda, bu araştırmada ele alınacak kısım, Osmanlı kaynaklarında *hanlık/meliklik* şeklinde idare edildiği söylenen ve *Açıkbaz* ya da *Baştaçık* şeklinde zikredilen, buna karşılık yabancı literatürde *İmeret Krallığı* adıyla kaydedilen bölgedir.

İmeret kralları her ne kadar Osmanlı Devleti’ne siyasî yönden bağlı olmasalar da, görevlerinin padişah tarafından bir beratla tasdik edilmesi, onların meşruiyetlerini tamamlayan çok mühim bir meseleydi. Nitekim bu çalışmada

¹ Kafkasya ve Gürcistan’ın tarih ve coğrafyasına dair birçok yabancı ve yerli araştırma yapılmıştır. Tafsilat için şu çalışmalara bakılabilir: Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağı’nda Kafkasya, 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi)*, İstanbul 2012; David Marshall Lang, *Last Years of the Georgian Monarchy, 1658-1832*, New York 1957; ayn.mlf., *A Modern History of Georgia*, London 1962; ayn.mlf., *Gürcüler*, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul 1997; W. E. D. Allen, *A History of Georgian People from the Beginning Down to the Russian Conquest in the Nineteenth Century*, New York 1971; Büyük ölçüde Lang ve Allen’in eserlerine atıfta diğer bir kitap: Ronald Grigor Suny, *The Making of the Georgian Nation*, London 1989; Birçok arşiv dokümanına da yer verilen yakın tarihli ve önemli bir eser: Nikolas K. Gvosdev, *Imperial Policies and Perspectives Towards Georgia, 1760-1819*, Oxford 2000; Nikoloz Berdzenişvili - Simon Canaşa, *Gürcistan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)*, çev. Hayri Hayrioğlu, İstanbul 1997; Mirza Bala, “Gürcistan”, *İA*, IV (İstanbul 1979), 837-845; Davut Dursun - Hüsamettin M. Karamanlı, “Gürcistan”, *DİA*, XIV (İstanbul 1996), 310-316; *Kafkasya Dosyası*, İstanbul 2006; Marie Félicité Brosset, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, çev. Hrand D. Andreasyan, yay. haz. Erdoğan Merçil, Ankara 2003; Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden, Gürcistan’la alakalı belge ve kayıtlardan seçilmiş örneklerin hem orijinal metni ve Türkçesi, hem de Gürcü diline çevrilmiş halini muhtevî dikkat çekici bir eser: Mümün Yıldıztaş, *Osmanlı Arşiv Kaynaklarında Gürcistan ve Gürcüler*, İstanbul 2012; Osmanlı Devleti zamanında yaşamış Gürcü devlet adamları ve diğer önde gelen Gürcü asıllı kişilerin toplandığı, oldukça kapsamlı ve emek ürünü bir araştırma: Murat Kasap, *Osmanlı Gürcüleri*, İstanbul 2010.

OSMANLI DEVLETİ VE SOLOMON I: İMERET'TE HÂKİMİYET MÜCADELESİ

bahse konu olan ve 1735'te doğduğu anlaşılan I. Solomon, İmereti Kralı V. Aleksandr'ın oğlu olup, babasının 1752'de ölümünden sonra krallığın başına geçmiştir. Osmanlı Devleti'ne ihaneti sebebiyle 1762'de tâcı elinden alınmış, 1768'de tekrar iade edilmiş ve 1784'

Harita

18. Yüzyılda Gürcistan Coğrafyasının Siyasî Durumu.

İmeret tahtına geçmesini takip eden yıllarda I. Solomon'un, Osmanlı Devleti'yle olan münasebeti ve bununla alakalı hadiseler vesilesiyle, gerek Osmanlı kroniklerinde, gerekse arşiv belgelerinde zaman zaman adından söz ettirdiği görülür. Birincil kaynaklardaki malumatın bir kısmı, Kafkasya bölgesine ait çağdaş araştırmalarda da kullanılmıştır. Bununla birlikte, I. Solomon'un 1768'de Osmanlı Devleti tarafından affedilerek yeniden İmeret tahtının kendisine iade edilmesine vesile olan hadiselerle dair, söz konusu kaynaklarda tafsilatın yer almadığı görülür. Oysa Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olduğu anlaşılan bir grup vesikada, bu hadiseler hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Ayrıca Solomon'un Rusya ile münasebetleri ve ittifak arayışını ortaya koyan bazı dokümanların olduğu da

bilinmektedir². Bu çalışmada, arşiv belgeleri yardımıyla, 1768’de patlak verecek olan Osmanlı-Rus savaşına giden süreçte, gerek Osmanlı Devleti’nin Kafkas politikası, gerekse mahallî güç odaklarından olan I. Solomon’un, Osmanlı ile Rusya arasında gidip gelen ikircikli siyasetinin mahiyeti anlaşılmalı çalışılacaktır. Zira onun 1768’de oynadığı kritik rol, hemen akabinde Kafkasya’nın Rus işgaline uğramasına kapı aralayacaktır.

I. BATI GÜRCİSTAN’DA 1768’E KADARKİ İSTİKRARSIZ SÜREÇ

18. yüzyılda Gürcistan topraklarındaki bölünmüş siyasî teşekküllerin kaderi, bir şekilde Osmanlı, Rus ve İran devletlerinin bölgeye yönelik siyasetlerinin seyrine bağlıydı. Rus Çarı I. Petro’nun yayılmacı siyasetinin bir tezahürü olarak, 1720’lerde Kafkasya’ya kuzeyden gelip dayanması; aynı tarihlerde iç çalkantılarla başı dertte olan İran’ın, bölge üzerindeki nüfuzunun zayıflaması; nihayet bu durumu bir fırsat olarak telakki eden Osmanlı Devleti’nin, kısmî başarı ve yenilgilerle Kafkaslar’da yirmi yıldan fazla sürecek uzun soluklu bir mücadeleye girişmesinin, Gürcistan coğrafyasında tesirlerinin görülmesi tabii idi. Bununla birlikte bölgede taşları yerinden oynatacak asıl köklü hamleyi Nâdir Şah yaptı. Osmanlı Devleti’ne karşı elde ettiği üstünlüğün, Gürcistan topraklarında bir tezahürü olarak Nâdir Şah, 1744’te II. Taymuraz’a Kartli, oğlu II. Erekle’ye ise Kahet krallığını verdi. Fakat birkaç yıl sonra Nâdir Şah’ın ölümü dengeleri yeniden değiştirdi. İran ile dostane münasebetlerin yerini çatışmaya bırakması, ayrıca kuzeyde Azerbaycan ve Dağıstan hanlıklarının akınları karşısında zor duruma düşen II. Taymuraz ve II. Erekle, Mayıs 1752’de bir elçilik heyetini St. Petersburg’a göndererek, Rusya’dan askerî ve diplomatik destek talebinde bulundular³. Tam da bu sıralarda Batı Gürcistan’da İmeret Kralı V. Aleksandr’ın, 32 yıllık iktidarının sonunda Mart 1752’de ölümü⁴, oğlu Prens Solomon’un zorlu siyasî mücadelesinin başlangıcını teşkil edecektir.

² Özellikle Lang (*The Last Years*) ve Gvosdev’in (*Imperial Policies*) eserlerinde.

³ Tafsilat için: Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, s. 227-228; Lang, *The Last Years*, s. 150-151; Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 16.

⁴ Lang, Kral V. Aleksandr’ı “değersiz ve iktidarsız” bir kişi olarak vasıflandırmaktadır (*The Last Years*, s. 155). Onun ölümünü, dinî meselelerdeki saygısız hareketlerinden ötürü, ilahî bir adalet olarak yorumlayan yazarlar da olmuştur (Bkz. M. Brosset, *Historire de La Géorgie*, S. Pétersbourg 1849, s. 406’dan naklen Lang, s. 155, d.not: 20).

A. Solomon'un İmeret Tahtına Çıkması ve Osmanlı Devleti ile İplerin Kopuşu

Babası V. Aleksandr öldüğünde, İmeret tahtı için veliaht prens olarak kalan Solomon'u ciddi zorluklar bekliyordu. Kendi ifadesiyle, “*babam öldüğünde ben on yedi on sekiz yaşında bir uşak olarak kaldım*”⁵ diyen Solomon'un, yüzleşmek zorunda olduğu ilk zorluk feodal soyluların muhalefeti idi. *Tavad* denilen büyük soylular ve *aznaur* denilen küçük soylular, Gürcistan'daki siyasî denklemden her zaman belirleyici role sahip olmuşlardı. Nitekim V. Aleksandr'ın ölümünün hemen ardından, Raca Rostom'un liderliğinde ve aralarında Prens Levan Abaşıdze'nin de bulunduğu feodal soyluların isyanı Prens Solomon'u tedirgin ederken, kendi yerine amcası VII. Giorgi'nin tahta çıkması, onu fena halde zora sokmuştu. Bu durumda çareyi Ahıska Kalesi'ne sığınarak, Beylerbeyi Hacı Ahmed Paşa'nın yardımına başvurmakta aramış⁶; fakat umduğu yardımı görememesine rağmen, Gürcü beylerinin desteği ile krallığın merkezi olan Kutais'e dönüp, Aralık 1752'de I. Solomon adıyla İmeret tahtına çıkmayı başarmıştı⁷.

Hacı Ahmed Paşa'yı, Solomon'a yardım etmekten alıkoyan sâiklerin neler olduğu sarih olmasa da, bu ikili arasında yaşananların, özellikle de Ahmed Paşa'nın politik tavırlarının, Osmanlı Devleti'ni Batı Gürcistan'da siyasî ve askerî başarısızlıklarla dolu bir bataklığa sürüklediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu durum, çağdaş Osmanlı kaynaklarında da açıkça ifade edilmiş ve Gürcülerin isyanında, Lezgi'ye yüz veren ve Gürcüleri zarara uğratan Hacı Ahmed Paşa'nın rolüne vurgu yapılmıştır⁸. I. Solomon, 1768'de Osmanlı heyetiyle yaptığı görüşmede, elinden geldiği kadar Osmanlı Devleti'ne hizmette kusur etmediğini, esirin yanı sıra haraç olarak da 400 kese akçe verdiği halde, Hacı Ahmed Paşa'nın vakitli-vakitsiz Gürcistan içlerine kalabalık asker göndermesi ve aşırı mal hırsı yüzünden münasebetlerin bozulduğunu söyleyecektir⁹. Açık deliller olmamakla birlikte, Rusya'nın da Osmanlı Devleti'ne karşı Solomon'u kendi yanına çekmek için destek vermiş olması muhtemeldir. Sebep her ne olursa olsun, başa geçişini takip eden yıllarda İmeret Kralı I. Solomon, Osmanlı Devleti nezdinde bir âsi durumuna düşmüş, ödemesi gereken yıllık haracı vermekten de imtina etmişti.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-1 Asafî Divan-ı Hümayun Şikayet Kalemi (A.DVN. ŞKT.), nr. 1051/61.

⁶ Lang, *The Last Years*, s. 156.

⁷ Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, s. 228.

⁸ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârih*, Haz. Münir Aktepe, İstanbul 1978, II/A, 30.

⁹ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Trabzon Beylerbeyi Mustafa Paşa komutasında bir orduyu bölgeye gönderdi; 14 Aralık 1757 tarihinde Kutais yakınlarında Khresili düzlüğünde yapılan savaşta Gürcüler gâlip geldi. Prens Abaşidze katledilerek, topraklarının büyük kısmına I. Solomon tarafından el konulduysa da¹⁰, bir yıl sonra 1758'de bu defa Ahıska Beylerbeyi Hacı Ahmed Paşa, I. Solomon'u mağlup etti¹¹. Bu yenilgiden sonra vergi ödemeyi kabul eden I. Solomon'la Ahıska'da bir de anlaşma yapıldı; ardından Ahmed Paşa'nın kethüdasının nezaretinde 3.000 kişiden oluşan askerî birlikle İmeret'e gönderildi. Fakat I. Solomon, Osmanlılar'ın kendisine kötü muamele ettiğine ve bu sebepten ötürü intikam alınması gerektiğine dair önceden adamlarına haber ulaştırdığından, Osmanlı birliğine gece vakti baskın düzenleyen Gürcüler, askerleri kılıçtan geçirdiler ve kethüdayı kayadan atarak öldürdüler. Bu hadisenin İstanbul'da duyulması üzerine Hacı Ahmed Paşa görevden alınarak idam edildi¹² ve yerine İbrahim Paşa vazifelendirildi¹³. 1758'de meydana gelen bu hadise, I. Solomon'un Osmanlı Devleti ile zaten hiç de iyi olmayan münasebetlerinin tamamen sonunu getirdiği gibi; aynı zamanda Batı Gürcistan'da uzun yıllar sürecek olan kargaşayı da başlatmıştır. Öncekiler gibi bu olayda da I. Solomon, Osmanlı kaynaklarında yazılanların aksine, hadisenin seyrini farklı anlatmış; kethüdanın öldürülmesi meselesinde ise Megrel Dadyanı'nı suçlamıştır¹⁴. Bu son hadiseyle, Osmanlı Devleti ile zaten hiç de düzgün olmayan münasebetlerini tamamen kopardığı anlaşılan I. Solomon, hiç vakit kaybetmeden, içinde bulunduğu zor durumdan çıkış için tutunacak yeni dallar aramaya başladı.

B. Solomon'un Nafile İttifak Arayışları ve Görevden Azli

İmeret Kralı I. Solomon, Gürcü halkının en büyük zayıflığının, Gürcistan krallıkları arasındaki birlik eksikliği olduğunu görmüştü. Bu eksikliği gidermek maksadıyla, Kartli Kralı II. Taymuraz ve Kahet Kralı II. Erekle ile 1758'de Gori şehrinde bir toplantı yaptı. Burada Osmanlı Devleti, İran ve Dağıstanlılara karşı güç birliği yapma kararı alındı. Bunu, İmeret'te birlik oluşturma çabaları takip etti. Nitekim I. Solomon, 4-30 Aralık 1759 tarihleri arasında Kutais'te

¹⁰ Lang, *The Last Years*, s. 156.

¹¹ Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, s. 229.

¹² Şem'dâni-zâde, Ahmed Paşa'nın Lezgi'ye yüz verip, reâyâ ve Gürcüler'e hasârat etmekle Gürcüler'in isyanına sebep olduğu gerekçesiyle idam edildiğini yazmaktadır (*Mür'î-i-Tevârih*, II/A, 30).

¹³ Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, s. 229.

¹⁴ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

Büyük Meclisi topladı. Batı Gürcistan'daki bütün Ortodoks kilise temsilcileri ve mahallî soyluların iştirak ettiği toplantıda, İmeret topraklarında köle ticareti ve Osmanlılara Gürcü köle satılması yasaklandı. Ayrıca Gürcistan'daki seküler kesim, kiliseye bağlılıklarını ifade ettiler. Sonuç olarak I. Solomon'un, tüm İmeret ve Batı Gürcistan'da kral olarak kabul edilmesiyle, kırılğan da olsa bir ittifak sağlanmış oldu. Kartli, Kahet ve İmeret kralları 15 Ocak 1760 tarihinde Tskhinvali'de bir defa daha toplandılar ve Gürcistan'a yaklaşmakta olan Osmanlı askerî harekâtı söylentilerini tartıştılar. Dahası, aralarındaki bağı kuvvetlendirmek için II. Erekle'nin kızı ile I. Solomon'un kardeşi Prens Arçil'i nişanlamaya; en önemlisi de, bir kez daha Rusya'nın yardımını istemek ve dışarıdan gelecek saldırılara karşı garantörlüğünü sağlamak üzere St. Petersburg'a elçi göndermeye karar verdiler. Böylece üç Gürcü monarşisi arasında, bir savaş durumunda karşılıklı olarak birbirlerine yardım edeceklerine dair anlaşma sağlanmıştı¹⁵.

Tüm bu gelişmelere karşılık Sultan III. Mustafa, 1760'ta I. Solomon'a bir ferman göndererek, köle ticareti ve sevkine izin vermesini, aksi takdirde ülkesinin işgal edileceğini bildirdi¹⁶. Bu tehdide rağmen Osmanlı tarafından İmeret ülkesine hemen bir harekât yapılmadı. Hatta Faş Muhafızı Abaza Mehmed Paşa'ya ve sınırdaki kale komutanlarına Eylül 1761'de yazılan bir fermanla, her ne kadar Gürcistan'daki idareci ve halkın "*nefret-i kalb ile me'lûf oldukları*" ve Osmanlıya karşı bazı kötü hareketlere teşebbüs ettiklerinin duyulduğu söylene de, aradaki iyi münasebetlerin bozulmaması; İmeret Kralı (Osmanlı belgelerinde Açıkbaş Meliki) Solomon, Gürel Prensi (Meliki) Mamia ve Gürcü *tavadlara* güzel muamele edilmesi istenmişti¹⁷. Fakat bir müddet sonra, I. Solomon hakkında İstanbul'a yeni şikâyetlerin gelmesi, olayların seyrini değiştirecektir.

Osmanlı Devleti genel olarak Kafkasya'da olup bitenleri, sınır boylarındaki idarecileri vasıtasıyla takip ediyordu. Gürcistan toprakları ise Çıldır ve Ahıska valilerinin gözetimi altındaydı. Bunun tabii neticesi olarak Kafkas politikalarının belirlenmesinde, bölgedeki valilerin kaleme aldığı raporlar hayati öneme sahipti. Nitekim Çıldır Valisi Hasan Paşa'dan Ağustos 1762 tarihiyle gelen evrakta, I. Solomon'un faaliyetleri hakkında bölge ahalisinin şikâyetleri nakledildiği gibi; ayrıca meseleye dair Paşa'nın düşüncelerine ve bundan sonra izlenmesi gerekli

¹⁵ Nikolas K. Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 17.

¹⁶ Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, s. 229; Lang, *The Last Years*, s. 156; Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 18.

¹⁷ BOA, Cevdet Dâhiliye, nr. 15551. Bu belgenin neşri için Yıldıztaş, *Osmanlı Arşiv Kaynaklarında Gürcistan*, s. 190-191.

olan yola dair tekliflere de yer verilmişti. Buna göre Solomon, birer bahane ile Gürcistan'ın "*melik-zâde ve tavad ve aznaurlarını*" yakalatıp idam ettirip, ellerinde bulunan mallarına ve kendilerine bağlı halka el koymuş; ayrıca istiklâl sevdasına düşerek bölgedeki Osmanlı kalelerine ve tüccâra saldırdığı gibi; ahali üzerinde zulmünü her geçen gün arttırdığından, bölge halkı bu durumdan muzdarip olarak şikâyetlerini Gürcü lisanıyla yazdıkları bir dilekçeyle Hasan Paşa'ya bildirmişlerdi. Ayrıca bu dilekçede, "*cümlelerin reisi*" olarak vasıflandırılan Rahip Katalikoz başta olmak üzere Gürel Prensi Mamia, Raca İristadi Rostom, Gürel İristadi ve diğer *tavad* ve *aznaurların* birlikte hareket ettiği; Gürcülerin ittifakıyla Solomon'un amca-oğlu olan Megrel Meliki Mamia'nın oğlu Taymuraz'ın (Osmanlı belgelerinde Tahmurs) İmeret tahtına oturtulmasını, Solomon'un ise cezalandırılmasını istedikleri yazılmıştı. Adı geçen Gürcü liderleri ve nüfuzlu 200 kadar kişi, 12 Ağustos 1762 tarihinde Ahıska'ya kadar gelerek meramlarını ifade ettikleri; Solomon'un, Rahip Katalikoz ve Taymuraz'ı öldürmek istediğinden, bunların Çıldır tarafına kaçtıkları¹⁸; buna karşılık "*bi'l-cümle ahâli-i Gürcistan*", Taymuraz'ı kendilerine han ittihaz ettikleri haber verilmişti. Netice olarak Hasan Paşa, Osmanlı Hükümeti'nden, Taymuraz'ın İmeret krallığının tasdiki ve Solomon'u cezalandırmak üzere emrine asker tahsisini istemişti¹⁹.

Osmanlı resmî belgelerinde verilen malumata bakılırsa, I. Solomon'un Batı Gürcistan'da birlik oluşturma çabalarının neticesiz kaldığı açıktır. Bunda, yıllardan beri Solomon'un otoritesini kabul etmekte zorlanan Gürcü feodallerin muhalefeti bir yana, Solomon ile araları iyi olmadığı anlaşılan Hasan Paşa'nın şahsî tutumunun da etkili olduğu kesindir. Zaten 1768'deki meşhur mülâkatta I. Solomon da, görevden alınarak Taymuraz'ın İmeret tahtına oturtulmasında, kendisinden sürekli para istediğini söylediği Hasan Paşa'yı açık şekilde suçlayacaktır²⁰.

Gürcistan politikasını neredeyse tamamen mahallî paşaların tercihlerine bırakmış gibi görünen Osmanlı Hükümeti üzerinde, Hasan Paşa'nın teklifleri beklenen tesiri gösterdi. Nitekim yapılan teklif muvacehesinde I. Solomon, Eylül 1762'de azledilerek, İmeret'in idaresi Solomon'un amca-oğlu Taymuraz'a

¹⁸ Lang bu durumu I. Solomon'un, vassalları olan soylular tarafından terkedilmesi şeklinde ifade eder (*The Last Years*, s. 161).

¹⁹ Çıldır Valisi Vezir Hasan Paşa'dan gelen evrakın hülâsasını havî 8 Safer 1176 (29 Ağustos 1762) tarihli belge: BOA, Cevdet Eyalet-i Mümtaze, nr. 730; Krş. Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd, *Çeşmî-zâde Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul 1993, s. 2-3.

²⁰ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

verildi. Bu kararı icra etmekle görevlendirilen Çıldır Valisi Hasan Paşa'ya yazılan hükümde, “*umûr-ı muazzamadan*” olduğu ifade edilen bu meselenin hallinde, Gürcü asilzâdeleri ve halkıyla tekrar bir müzakere yapması, bundan sonra Taymuraz'ı tahta oturtup; I. Solomon'un yakalanması ve cezasının infazı hususunda ise, emrindeki sancak beyleri ve kale komutanlarıyla irtibatlı olarak hareketi tavsiye edilmişti²¹.

C. İmeret Topraklarına Neticesiz Osmanlı Askerî Seferleri

Merkezden gelen emir üzerine Çıldır Valisi Hasan Paşa, bir miktar askerle kethüdasını İmeret tarafına gönderdi. Sınırdaki bulunan bir boğazda, kısa süren çatışmadan sonra Gürcü kuvvetleri kaçtılar; kışın bastırması yüzünden Osmanlı birliği de fazla kalamayarak geri döndü. Daha sonra I. Solomon'un cezalandırılması görevi Anadolu Valisi Mehmed Paşa'ya verildi; Erzurum ve Çıldır eyaletlerindeki mutasarrıflar ve asker de maiyetine tahsis edildi. Fakat Mehmed Paşa muhtemelen henüz harekte geçmeden, bu defa da vazife Trabzon Valisi Vezir Sarı Abdurrahman Paşa'ya tevdi edildi. Bu görevlendirmede, Abdurrahman Paşa'nın daha önce o bölgede görev yapması ve meseleyi istenilen şekilde halledeceğine dair merkeze gönderdiği tahriratın etkisi olmuştur²². Nisan 1763'te Aydın sancağı ilhâkıyla Erzurum eyaleti kendisine tevcih edilen ve sefer için lüzumlu para da gönderilen Abdurrahman Paşa'ya yazılan Mayıs 1763 tarihli emirde, şu ifadeler yer verilmişti: “*Açıkbaş hâkimi olan Solomon'un tab'-ı habâset-âlûdunda mermûz olan mel'ânet ve mefsedetine binâen bu def'a izhâr-ı bağy ü şekâvet ve memleket-i Gürcistan'a neşr-i şerâre-i mel'ânet ve Gürcistan melik-zâde ve tavad ve aznaurlarını i'dâm ü tedmîr ve arâzîlerini dahi kabza-i tasarrufuna idhâl ve teshîr ile bakiyye kalan tâife-i mezbûreyi tekdîr idüp giderek hudûd-ı memâlik-i İslâmiyeye dahi taarruza cesâret ideceği bu gûne hareket-i nâ-hemvârından bedîdar olmakdan nâşî, her vechile te'dîb ve gûşmâluna sa'y-i ibtidâr lâzım-ı vilâyet idüğü hâlâ Çıldır Vâlisi Vezîr Hasan Paşa tarafından bundan mukaddemce der-aliyyeme takrîr ü inhâ olunmağla...*”²³. Bu emirden anlaşıldığına göre, her ne kadar Solomon'un cezalandırılması asıl maksat olsa da, yerine kimin geçirileceği hususunda tereddüt vardı. Bu sebeple Abdurrahman

²¹ Bu hususta Çıldır Valisi Hasan Paşa'ya yazılan evâsıt-ı Safer 1176 (Eylül 1762 başı) tarihli emir: BOA, Cevdet Hâriciye, nr. 4391; Hadiselerin tafsilatı: *Çeşmi-zâde Tarihi*, s. 3; *Mür'i't-Tevârih*, II/A, 92.

²² *Mür'i't-Tevârih*, II/A, 92.

²³ BOA, Ali Emiri, Mustafa III, nr. 16561 (evâhir-i Şevvâl 1176 / Mayıs 1763 ortası).

Paşa'ya, yapacağı müzakereler neticesinde şâyet İmeret tahtına, Taymuraz'ın lââyık olduğuna kanaat getirirse onu, değilse münasip göreceği bir başkasını oturtması tavsiye edilmişti.

Bu arada Çıldır Valisi Hasan Paşa'dan gelen 11 Ağustos 1763 tarihli tahriratta, Gürcü kuvvetlerinin sayısının tam olarak ne kadar olduğu belli olmamakla birlikte, âsi Solomon'un "*kuvvet ve kudreti olmadığı*"; bu sebeple işin halli için Erzurum ve Çıldır eyaletlerinden toplanacak askerin yeterli olacağı; zahîrenin ise Kars tarafından temin edileceği; Faş İskeleyi'nde buluna dört-beş adet topun Kutais'e yakın mesafeye kadar naklinin lüzumu üzerinde durulmuş; ayrıca Odiş Meliki'nin kardeşi Nikoloz'un, I. Solomon tarafına meylettiği ve hâlâ onun yanında bulunduğu da rapor edilmişti²⁴.

Bu siyasi ve askerî atmosferde Abdurrahman Paşa, Gürcistan tarafına doğru harekete geçti. Lâkin daha önceleri olageldiği üzere I. Solomon, Tiflis canibine firar ettiğinden; ayrıca kıtlık ve şiddetli kış yüzünden hiçbir netice elde edilemeden, sadece sınırdaki birkaç kale yıkılarak geri dönüldü. Osmanlı resmî kayıtlarına bakılırsa, bu harekâtta başarısızlıkta Abdurrahman Paşa'nın işi ağırından almasının tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir mühimme kaydında bu hususta şu satırlara yer verildiği görülür: "*Vaktiyle gitmeyüp eyyâm-ı şitâya karîb hareket eylemekden nâşî Gürcistan'a girüp melik-i mesfûrın ba'zı kal'alarını yakup harâb eyleyüp ancak melik-i mesfûr Solomon Tiflis tarafına firâr ve akabinde yağmurların yağması sebebi ile Gürcistan'ın nizâmına muvaffak olmaksızın zarûrî avdet etmekle...*"²⁵. Osmanlı ordusunun eli boş geri dönmesinin hemen akabinde yeniden ortaya çıkarak, mücadeleyi kaldığı yerden devam ettirmesi, I. Solomon'un âdeti olmuştur. 1768'e kadar sürecek bu durum, bir Osmanlı kaynağında şu şekilde ifade edilmiştir: "*Solomon yine makarr-ı kadîmine avdet ve hevâdarlarıyla akd-i encümen-i şürûr ve izhâr-ı huşûnet ü gurûra başlayup...*"²⁶.

Abdurrahman Paşa'nın geri dönüşü sırasında Gürcüler, "*bir dar boğaza sedd olup*" Osmanlı askerine büyük zayıat verdimişlerdi. Böylece herhangi bir başarı sağlayamadığı gibi, tedbirsizliği yüzünden asker kaybına da sebep

²⁴ Çıldır Valisi Vezir Hasan Paşa'nın, Bulgaristan arşivinde bulunan gurre-i Safer 1177 (11 Ağustos 1763) tarihli tahrirat hûlasası, S. S. Jikia tarafından yayımlanmıştır ["Turkish Documents on Turkish-Georgian Historical Interrelations", *Journal of Turkish Studies, Orhan Şaik Gökyay Armağanı II*, Volume 7 (Harvard 1983), s. 273-276].

²⁵ BOA, *Mühimme Defteri (MD)*, nr. 164, s. 161-162, hkm. 644; s. 164, hkm. 678.

²⁶ *Çeşmî-zâde Tarihi*, s. 3-4.

olan Abdurrahman Paşa görevden alındı. Yerine Çıldır Valisi Hasan Paşa, Şubat 1765'te serasker olarak tâyin edildi. Gürcistan seferi için asker takviyesi zarureti ortaya çıktığından bu iş, Kapıcılar Kethüdası Arapgirli İbrahim Ağa'nın maharetine havale edilmişti²⁷. Görevin Hasan Paşa'ya tevdi edilmesinde, şâyet emrine 13.000 asker tahsis edilir ve lüzumlu olan lojistik destek de sağlanırsa, Gürcistan'da ihtilâli sona erdireceği ve Solomon'u yakalayacağını, Paşa'nın bizzat Hükûmete teklif etmesinin müessir olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususta Hasan Paşa'ya yazılan mufassal hükümde, teklifinin munasip görüldüğü ve istediği asker, zahîre, silah ve cephanenin eksiksiz şekilde temin edildiği söylenmiştir. Hazırlıkları tamamladıktan sonra, uygun olan vakitte, ehl-i vukuf ile müşavere ederek, hangi taraftan harekete geçilmesi uygun ise öyle yapılması; önceden asker sevk edilerek Tiflis yolunun kapatılması tembihlenmiş; “*şakî-i mezbûrî kaçırmayup etrâfını bağlayup*”, harbe cesaret ederse savaşarak cemiyeti dağıtılıp; kendisi yakalanarak cezası infaz edilmesi ve kesik başının gönderilmesi istenmiş; ayrıca şu sert ifadelerle de yer verilmişti: “*Mu'âvinlerini kahr u tedmîr ve kal'alarını külliyyen hedm ve bir dahi sığınmak kâbil olmayacak vechile yere beraber olup taş taş üstüne kalmamak üzre dâr u diyârlarını harâb idüp iktizâsına göre nizâm-ı sâbıklarını tecdîd ü tevsîk ve Açıkbaş melikliğine kim münâsib ise melik nasb idüp hüsn-i nizâm-ı müstahkeme rabt u bend ve i'timâd hâsil olur vechile kavî rehinlerini alup berâtın gönderilmek üzre keyfiyyeti ve hüsn-i nizâma ifrâğını der-alıyyeme i'lâm ü tahrîr eyleyesin*”²⁸. Çeşmî-zâde Tarihi'nde, sefer için yapılan hazırlıklar tafsilatlı olarak anlatıldıktan sonra²⁹, Hasan Paşa'ya yazılan fermanın suretine de yer verilmiştir ki, burada, onca hazırlık ve masrafa rağmen şâyet umulan netice elde edilemezse, “*pençe-i gazab-ı Pâdişâhânemden tahlîs-i girîbân edemezsin*” denilerek, Hasan Paşa açıkça tehdit edilmişti³⁰.

²⁷ *Mür'î-i-Tevârih*, II/A, 92. Şem'dânî-zâde, Abdurrahman Paşa'nın görevden alınıp yerine Hasan Paşa'nın tayin edilmesini hatalı bularak şunları söylemektedir: “*İnsana bin nasihatdan bir felâket mü'essirdir mîsdâkınca, sene-i âtîyyede Ser-askerliği ibkâ olunsa intikâm alacağı me'mûl idi*” (s. 92).

²⁸ BOA, MD, nr. 164, s. 161-162, hkm. 644 (evâsıt-ı Şaban 1178 / Şubat 1765 ortası).

²⁹ Şubat 1765'ten itibaren başlanılan hazırlıklara dair, *Mühimme Defterlerinde* de birçok kayda rastlamak mümkündür. Meselâ, ordunun ihtiyacı olan zahîrenin, Tuna'daki İshakçı ambarından Faş İskelesi'ne sevkine dair: BOA, MD, nr. 164, s. 164, hkm. 678. Sefer için lüzumlu hazırlığı yapması hususunda Erzurum Valisi İbrahim Paşa'ya hüküm: MD, nr. 164, s. 165, hkm. 682. Ordu için lüzumlu olan top ve cephanenin sevki hakkında: MD, nr. 164, s. 182, hkm. 740. Zahîrenin Faş İskelesi'ne ulaştırıldığı ve mirîden talep ettiği 40.000 kuruşun ödendiğine dair Hasan Paşa'ya yazılan hüküm: MD, nr. 164, s. 223, hkm. 888 (Mayıs 1765). Ordunun tâyinâtı ve Canik tarafından gelecek askerler hakkında: BOA, Ali Emiri, Mustafa III, nr. 13756, 13442.

³⁰ Sefer için yapılan hazırlıkların tafsilatı ve Hasan Paşa'ya yazılan fermanın sureti için bkz.

Serasker Hasan Paşa'ya yazılan bu emirler, Osmanlı Hükûmetinin bölgede problem çözmeye sert askerî tedbirleri tek seçenek olarak gördüğünün açık işaretleriydi. Zaten merkezin aşırı beklentisi ve tehdidi altında harekâta başlayan Hasan Paşa, yakıp-yıkma hususunda elinden geleni ardına koymayacaktır. Yapılan tüm bu hazırlıklardan sonra 1765 yazında Ahıska'dan harekete geçen Osmanlı ordusu, Gürel üzerinden İmeret topraklarına girdi. Öncelikle, I. Solomon'un "*medâr-ı i'timâd ve istinâdı olan*" Suvir Kalesi üzerine yürünmeye karar verildi. Bir aylık kuşatmadan sonra ele geçirilen kale Taymuraz'a teslim edildi. Böri Kalesi kılıçla zapt edildi; serkeşlik eden Böri ahali kılıçtan geçirildi ve sağ kalanlar esir alındı. Megrel (Odiş) Dadyanı II. Katsia itaat arz ederek orduya zahîre nakli hizmetinde bulundu; Sayançu Kalesi de ele geçirildi. Bu arada Gürcü halkının isteği muvacehesinde, Tiflis'e kaçan I. Solomon'un kuzeni Taymuraz, yapılan dinî törenle İmeret tahtına oturtuldu. Taymuraz'a tahsis edilen Suvir Kalesi, asker ve cephane bakımından takviye edildi. Daha önce I. Solomon'un müstevli olduğu yerlerden birkaç nâhiye halkı gelerek Taymuraz'a itaat arz ettiler³¹. Sonrasında Kutais Kalesi üzerine yüründüğü sırada Gürcistan'ın *tavad*, ruhban ve diğer nüfuzlularından müteşekkil bir heyet, Kutais'e bir saat mesafeye gelerek görüşme talep ettiler. Bunlar arasında Megrel Dadyanı, Gürel Meliki ve I. Solomon'un amcası Giorgi, Ruhban Reisi Katalikoz ve *tavadlar* bulunuyordu. Serasker Hasan Paşa, Kapıcılar Kethüdası Arapgirli İbrahim Ağa, kendi kethüdası İbrahim Efendi, Kapıcıbaşı Hacı Mehmed Bey ve Ordu Kadısı İsmail Efendi'yi görüşme için vazifelendirdi. Yapılan görüşmede Gürcü heyeti, şimdiye kadar yaşananların Solomon'un kahrından olduğunu, bundan sonra ise onun güç ve kuvvetinin kalmadığını; kendilerinin Osmanlı Devleti'nin sadık kulları olduklarını; eğer bundan sonra Solomon ortaya çıkarsa idam edeceklerini; bölgede nizamın temini için Suvir Kalesi'nin, yeni tâyin edilen Melik Taymuraz'a verilmesini; ayrıca Canik Muhassılı ve Trabzon Mutasarrıfı Hacı Ali Bey'in, bir miktar askerle Kutais'te kalmasını; Gürcistan topraklarının daha fazla çiğnenmemesi hususlarındaki taleplerini bildirdiler. Bu istekler müzakere edildikten sonra Osmanlı tarafınca da münasip görüldü. Neticede

Çeşmî-zâde Tarihi, s. 4-5. Hasan Paşa'ya gönderilen Mayıs 1765 tarihli fermada da, yapılan askerî hazırlıkların Hazine'ye olan maliyetinin fazlalığına işaret edildikten sonra, benzer tehdit ifadeleriyle, şimdi Solomon ve diğer isyankâr Gürcü liderlerinin cezalandırılarak, Gürcistan'da bozulan nizamın yeniden tesis edilmesi görevinin kendisinden beklendiği ifade edilmişti (BOA, Cevdet Askeri, nr. 54296).

³¹ BOA, MD, nr. 164, s. 340, hkm. 1367; *Çeşmî-zâde Tarihi*, s. 6; Rus kaynaklarında, İmeret'teki prens ve soyluların yarısının Taymuraz'ın egemenliğini kabule hazır olduğu şeklindeki abartılı yorum (Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 27), Osmanlı kaynaklarıyla çelişmektedir.

Suvir Kalesi, yeni melike verildi; o da rehin olarak ailesi ve çocuklarını Kutais Kalesi'ne gönderdi. Hacı Ali Bey 3-4 bin Trabzon askeriyle kışlamak üzere Kutais Kalesi'nde kaldı. Kethüda İbrahim Ağa, Gürcü tarafından alınan sulh senedleri, ahid-nâme ve diğer evrakla beraber İstanbul'a döndü³². Ayrıca Karaman, Sivas ve Trabzon eyaletlerinden sefere katılan askerlerin memleketlerine dönmelerine izin verildi; Serasker Hasan Paşa ise maiyetiyle birlikte kışı geçirmek üzere Bağdatcık Kalesi'ne yerleşti³³.

1765 yazında yapılan bu seferden, Serasker Hasan Paşa'nın geç hareket etmesi sebebiyle I. Solomon, kaçmak için yeterli zaman bulduğundan istenen netice alınmamıştı. Zaten orduda bazı disiplinsizliklerin olduğu da anlaşılmaktadır. Rumeli'den katılan evlâd-ı fâtihandan bazılarının, "*müddet ve hıdmetimiz tamam oldu*" diyerek firar edip, Rumeli'ye geçmek üzere Trabzon'a geldikleri haber verilmişti³⁴.

Serasker Hasan Paşa'dan İstanbul'a gelen raporlarda, Gürel ve Odiş taraflarında herhangi bir düzensizliğin olmadığı; fakat Persar Dağları ve Bağdatcık yoluna 20 saat uzaklıkta bulunan ve Solomon'un sığınağı olan Suvir ve Faciz kalelerine, yaz mevsiminde yeniden saldırmanın lüzumlu olduğu; bunun için de Canik, Arnavutluk ve Çıldır taraflarından 4.000 piyade ve 1.000 süvariye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmişti. Bu talepleri Hükûmetçe münasip görüldüğü gibi, Çorum Mutasarrıfı Sarı-zâde Mehmed Paşa da emrine verilmiş; bu defa daha dikkatli olmaları; Persar Dağları ve Bağdatcık yolunu keserek Solomon'un kaçmasına fırsat vermeden işini bitirmeleri tavsiye edilmişti³⁵. Fakat Hasan Paşa'nın kısmî başarısı ve yapılan yeni askerî hazırlıklara rağmen, İstanbul'daki Osmanlı paşaları oldukça huzursuzdu. Bu durum Hasan Paşa'ya yazılan emirlerden açık şekilde anlaşılıyordu. Paşa'nın özellikle dikkati çekilen husus, Gürcülerin verdikleri her söze itimat edilemeyeceği ve Solomon hayatta olduğu müddetçe, "*ol tarafda tahrîk ve işâddan hâli olmayup gâilesi külliyyen bertaraf olmayacağı*" keyfiyetiydi. Bundan ötürü Solomon hakkındaki idam kararının hâlâ geçerli olduğu hatırlatılıyor; Melik Taymuraz ve diğer Gürcü ileri

³² *Çeşmî-zâde Tarihi*, s. 7-8; *Mür'î-î-Tevârih*, II/A, 93-94; BOA, Cevdet Askeri, nr. 30348.

³³ BOA, MD, nr. 164, s. 328-329, hkm. 1279-1284.

³⁴ BOA, MD, nr. 164, s. 341, hkm. 1371. Daha sonraki bir kayıttan anlaşıldığına göre, zaten Gürcistan seferine ancak 1.400 evlâd-ı fâtihan katılmış; bunlar da "*edâ-yı hıdmet eylemeksizin bilâ-izn firâr*" etmişlerdi. Hatta bunların binbaşı, çeribaşı ve bölükbaşlarından 30 kişi tutuklanarak hapsedilmişlerse de, bunlar Avrathısarı kazası âyanı Şâhındar-oğlu Hacı Ömer ve mütegalibeye istinâden isyankâr davranışlarını sürdürmüşlerdi (BOA, Cevdet Eyalet-i Mümtaze, nr. 246).

³⁵ BOA, MD, nr. 164, s. 386-387, hkm. 1524 (Şubat 1766).

gelenleriyle birlikte hareket edilerek, her ne şekilde olursa olsun Solomon'un ele geçirilmesi ve idamı isteği tekrarlanıyordu³⁶.

Bu arada İmeret üzerine sefer hazırlıkları sürerken, Acara ve Gürel taraflarından da bazı nâhoş haberler alınmaya başlanmıştı. Gürcü *tavad*lardan bazıları, Böri Kalesi Muhafızı Abdurrahman ve adamlarının eşkıyalığa kalkıştığı ve niyetlerinin, Gürel ülkesi ve tüm Gürcistan'ı ihtilâle vermek olduğuna dair şikâyet arzları göndermişlerdi³⁷. Yıllardan beri süregelen mücadeleye rağmen hiçbir müspet netice elde edilemediği gibi, yeni birtakım huzursuzluklara işaret eden haberlerin gelmesi, Osmanlı Hükûmeti için can sıkıcı bir durum oluşturmuştu. Bu menfi psikolojik ortamda Vezir Hasan Paşa'ya Nisan 1766 ortasında yazılan bir hükümde, Gürcistan gâilesi için dört-beş senden beri 2.000 keseden fazla para harcandığı; ayrıca beş-altı eyaletin asker ve reayasının bu meseleden ötürü büyük zarar gördüğü; Gürcistan için daha önceki hiçbir devirde bu merteye mal ve asker zâyi edilmediği hatırlatıldıktan sonra, bu defa da I. Solomon'un işi bitirilerek Açıkbâş'ta düzen sağlanamazsa, kendisinin idamla cezalandırılmasının muhakkak olduğu tehdidinde bulunulmuştu³⁸. Ne var ki tüm bu tehditlerin de bir semeresi görülmeyecek ve Hasan Paşa'nın vazifesine son verilip, mesele bir başkasının maharetine havale edilecektir.

D. Çıkış Yolu Arayan I. Solomon'un Rusya'dan Himaye İstemesi

İmeret'in sâbık kralı I. Solomon, her ne kadar Osmanlı askerî operasyonlarından kaçarak, hakkındaki idam fermanının infazına fırsat vermese de, karşı karşıya bulunduğu politik açmazın farkında olduğu muhakkaktır. Solomon bu durumu, "*ben de cânımın havfından dağlarda gezerdim, benim üzerime asker geldiğinde kühistâna firâr ederdim, asker gittikde yine meydâna*

³⁶ Çıldır Valisi Hasan Paşa'ya yazılan fermanın sureti: *Çeşmi-zâde Tarihi*, s. 9; Şem'dânî-zâde'de ise şu ifadeler yer verilmiştir: "*Senin ve maiyyetinde olanların sâileri meşkûrdur, ancak mâdam Solomon sağdır; fitne ve fesâddan hâlî olmaz*" (*Mür'î't-Tevârih*, II/A, 94).

³⁷ BOA, MD, nr. 164, s. 421-422, hkm. 1677 (Mart 1766).

³⁸ BOA, MD, nr. 164, s. 430, hkm. 1715. Gürcistan seferine katılan asker için yapılan harcama ve sarf edilen mühimmata dair hesapların kaydı: MD, nr. 164, s. 493-494. Serasker Hasan Paşa'ya yazılan 22 Temmuz 1766 tarihli bir emirde de, Gürcistan seferinde zahîre nakil masrafı, askerın maaş ve bahşîsi ile giyecek masrafının hazineyi sıkıntıya sokacak mertebeye ulaştığından yakınılmıştı (BOA, Cevdet Askeri, nr. 54772). Zaten son sefer için Enderun-ı Hümâyûn Hazinesi'nden 876 kese-i rumîye para verildiği, fakat bunun çok azının daha sonra iade edildiği anlaşılmaktadır (BOA, Ali Emiri, Mustafa III, nr. 14157).

çıkardım” diyerek ifade edecektir³⁹. Lâkin çözümü sadece zor kullanmakta gören mevcut Osmanlı Hükûmeti’yle temas kurarak, derdini anlatmanın hiçbir yolu olmadığını biliyordu. İşte bu şartlar altında I. Solomon, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için Rusya’dan yardım sağlamanın yollarını aramaya başladı. Nitekim 20 Ekim 1766 tarihinde, Oset Komitesi’nin Gürcü üyesi Rahip Grigori’yi, General Nikolay Potapov komutası altındaki Kızlar (Kizlyar) Kalesi’ne gönderdi. Rusya’dan kendisi, prensleri ve hizmetçileri için geçici sığınma talebinde bulundu; ayrıca tahtını nihaî olarak kurtarabilmek gayesiyle yardım istedi. Gürcü elçilik heyeti buradan St. Petersburg’a hareket etti. Bu arada General Potapov, Rus Hükûmeti’ne sunduğu 4 Aralık 1766 tarihli kapsamlı raporda, Rusya’nın bölgedeki genel politikaları muvacehesinde Solomon’un, Rus sınırını geçmesine izin verilmeyeceğini bildirdi. Zaten Rusya’nın politikasında da bir değişiklik olmadığı, cevabî mahiyette Hükûmet tarafından Çariçe II. Katherine’ye sunulan 1 Şubat 1767 tarihli öneride ifade edilmişti. I. Solomon, Osmanlı İmparatorluğu’nun bir vassalı olduğundan, Rusya’nın ona sığınma hakkı veremeyeceği üzerinde duruluyor ve şu ifadelere yer veriliyordu: *“Omun atalarının da tâbî olduğu gibi, bu Osmanlı İmparatorluğu’nun bir meselesidir. Sığınma hakkı verilmesi, Osmanlı ile kurulmuş olan ve bugüne kadar iyi niyetle ihlâl edilmeden gelen barış antlaşmalarına aykırı olur. Bununla beraber, bir savaş durumunda Rusya’nın Solomon’u himayesi altına alması mümkün olabilir”*⁴⁰.

Rusya’nın mevcut politikası, Gürcistan’da statükonun korunmasından yana gibi görünmesine rağmen, bu durum, Osmanlı Hükûmeti’nin Rusya’yı suçlamasına mâni olamadı. Buna karşılık Rusya’nın İstanbul’daki elçisi Aleksey Obreskov 21 Temmuz 1767 tarihli muhtırasında, Rusya’nın isyan eden Gürcülere yardım etmediğini, Gürcülerin mevcut kaleleri sayesinde savunmaları için başkalarının yardımına ihtiyaç duymayacaklarını yazıyor; St. Petersburg’a ise, Türklerin İmeret’e boyun eğdirmek için verilen çabalardan yorgun olduğunu, uzlaşmayı sağlayacak bir bahane bulunmasından çok memnun olacaklarını rapor ediyordu⁴¹.

Aynı sıralarda Osmanlı-Rus ilişkileri, Lehistan meselesi nedeniyle zaten gergin bir hâl almıştı. Bu durumda Rus Hükûmeti, 30 Nisan 1767 tarihinde General Potapov’a bir emir (*ukaz*) göndererek, elçi Grigori’nin faaliyetleri hakkında onu bilgilendirdi. Fakat Grigori, İmeret’e geri dönerken Gürcistan’ın

³⁹ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁴⁰ Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 27.

⁴¹ Lang, *The Last Years*, s. 161.

Müslüman bölgesi Acara'da, kendisini esir almak isteyen bir grup tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü⁴². Bu teşebbüsün başarısız olmasına rağmen I. Solomon, İmeret'in dağlık kesimlerinde alttan alta mücadeleyi sürdürdü. Bu arada, onun kuzeni Taymuraz'ın 1767'de öldürülmesi, I. Solomon'a yeni bir fırsat doğurdu. Bundan cesaret alan I. Solomon, General Potapov ile yeniden temas kurarak, Kutais Metropoliti Başpiskoposu Maksim Abaşidze başkanlığındaki bir heyetle, niyetinin ne olduğunu bildirdi. Müzakereler yürütmek ve Rus Hükûmeti'yle antlaşmalar yapmak hususlarında tam yetkiye sahip olan Abaşidze, I. Solomon'dan İmparatoriçe Katherine'ye yazılmış ve "*bütün Ortodoks Hristiyanların annesi*" şeklinde hitap edilen bir de mektup taşıyordu. Burada açık şekilde koruma talep ediyor; ayrıca imparatorluk korumasını, Ortodoks inancı ve Mesih hakkı için Türklere karşı kanlarının son damlasına kadar akıtacak olan İmeret'in topraklarına da genişletmesini istiyordu. Bu talebini, "*bizi bu yabancıların elinden kurtar; toprağımızı ve halkımızı, koruyucu gücünüzün altına al*" diyerek ifade etmiş; ayrıca İmeret ordusunu donatmak için para yardımı ve teknik uzmanlar göndermesini de istemişti⁴³.

I. Solomon'un bütün bu ısrarlı talepleri karşısında Rusya'nın takınacağı tavır, tamamıyla Osmanlı Devleti'yle bıçak sırtında olan münasebetlerin, bir savaşa dönüşüp dönüşmeyeceğine bağlıydı. Nitekim siyasî belirsizlik çok uzun sürmedi. 30 Kasım 1768 tarihinde General Potapov'a yazılan emirde, artık Gürcistan üzerindeki oyunda, kartların yeniden dağıtıldığı haber veriliyordu.

E. Vezir İbrahim Paşa'nın 1767'deki Çabaları

Onca çaba ve masrafa rağmen Serasker Hasan Paşa'nın kesin bir netice alamaması, görev değişikliğini zorunlu hale getirmişti. Kendisi aslen Ahıskalı olan Silâhdar İbrahim Bey'in rütbesi vezarete yükseltilerek, Çıldır valiliğine tâyin edildi ve dolayısıyla I. Solomon'un cezalandırılması ve İmeret'te nizamın tesisi onun faaliyetlerine bırakıldı⁴⁴. Lâkin bu sırada Batı Gürcistan'da, Solomon'un lehine bazı hadiselerin ortaya çıktığına dair haberler gelmişti. Gürcü asilzâdelerinden olup, daha önce Osmanlı'ya bağlılık arz eden Zarakal ve Giorgi Batonişvil, 5-6 yüz Gürcü ile birlikte Solomon'a yardım etmişler; ayrıca Solomon da 100 kadar Lezgi tedarik ederek, Rahip Katalikoz'un Kutais'e 4 saat mesafede

⁴² Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 28.

⁴³ Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 28.

⁴⁴ *Çeşmî-zâde Tarihi*, s. 22-23.

Ogerbe nâhiyesindeki köyüne baskın yaparak yağmalamışlar; bunun üzerine İmeret Kralı Taymuraz, Dadyan'ın kardeşi, Raca İristadi, Abaşidze Keyhüsrev ile birlikte Cahav Kilisesi denilen yerde âsilerin üzerine varmış; yapılan çatışmada 15-20 Gürcü ile 6-7 Lezgi öldürülmüştü. Tüm bu hadiseler İbrahim Paşa'nın gözünü korkutmuş olacak ki, maiyetindeki asker in yetersiz olduğunu söyleyerek Hükûmetten 1.500 piyade ve süvari asker talebinde bulunmuştu⁴⁵. Buna karşılık olarak, daha önce Erzurum Kalesi'ne konulmuş olan 25.000 kuruşun bu iş için harcanması, Erzurum Valisi Vezir Numan Paşa'nın bu para ile eyaletinden bir miktar asker toplaması tavsiye edilmişti⁴⁶. İbrahim Paşa'ya Kasım 1767'de yazılan hükümde, daha önce Solomon'a karşı duracaklarına ve Osmanlılar tarafından kral tâyin edilen Taymuraz'a destek olacaklarına söz veren Gürcü ileri gelenlerin hareketlerinde, son zamanlarda görülen menfi değişmelere dikkat çekilmiş; neticede bu belanın izalesinin ancak âsi Solomon'un idamıyla mümkün olacağı hususu tekrarlanmış; bir yandan münasip ve mâkul hareketlerle Gürcülerin kalpleri kazanılmaya çalışılırken, diğer taraftan “*muhill-i nizâm-ı Gürcistan olan Solomon'un bir tarikle ele getirülüp ahz u i 'dâmu*” emredilmişti⁴⁷. Lâkin Ahıska ahalisinin ileri gelenlerinden bazıları İbrahim Paşa'ya muhalefet ederek, görev yapmasına mâni olmuşlardı. Ayrıca Ahıska'ya beş saat mesafede olan Arguz Boğazı denilen yerde, Gürcülerden bir grup eşkıyanın toplandığı da haber alınmıştı⁴⁸. Bunun üzerine Erzurum Valisi Numan Paşa'ya Çıldır eyaleti verildi; İbrahim Paşa ise Erzurum'a nakledildi⁴⁹. Gerek Gürcülerden gerekse Müslüman ahaliden Numan Paşa'ya da muhalefet eksik olmadığından⁵⁰, onun da, Hükûmetin beklediği şekilde bölgede düzeni sağlaması çok zor görünüyordu.

Osmanlı Devleti, I. Solomon'un bertaraf edilmesine dair aldığı kararı icra edemediği için, 1762'den 1768'e kadar geçen altı yıllık süre boyunca, Batı Gürcistan'da kaotik ve endişeli bir atmosferin hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Solomon'un yerine İmeret'e kral tâyin edilen Taymuraz'ın güçlü bir otorite kurmaktan aciz oluşu ve 1767'de ölümü, buna karşılık bölgenin coğrafi yapısını

⁴⁵ BOA, MD, nr. 166, s. 4, hkm. 1 (Eylül 1767 sonu).

⁴⁶ BOA, Cevdet Hariciye, nr. 7583 (Kasım 1767 sonu).

⁴⁷ BOA, MD, nr. 165, s. 239, hkm. 841.

⁴⁸ BOA, MD, nr. 165, s. 271, hkm. 917.

⁴⁹ *Çeşmî-zâde Tarihi*, s. 87.

⁵⁰ Numan Paşa'nın, Gürcistan sınırında ve özellikle Acara bölgesinde düzeni sağlama çabaları hakkında: *Çeşmî-zâde Tarihi*, s. 87-88. Numan Paşa'ya Mayıs 1768'de yazılan fermanlarda, bir taraftan Ahıska'da, diğer yandan Gürcistan'da karşılaştın zorlukları tüm açıklığıyla görmek mümkündür (BOA, MD, nr. 165, s. 406, hkm. 1293).

çok iyi bilen ve mahallî otorite sahibi *tavad* ve diğer güç odaklarıyla dengeli ilişkilerini sürdüren Solomon'un, Osmanlı orduları karşısına açıkça çıkıp savaşmak yerine, ordu geldiğinde dağlık kesime ve Tiflis tarafına kaçması, ordu geri çekilince tekrar ortaya çıkması, bölgedeki kaotik ve tedirgin siyasî yapının alâmet-i fârikası haline gelmişti. İşte bu şartlar altında, Kafkaslar'daki tüm taşların yerinden oynayacağı ve zaten oldukça şekli ve kırılğan olan Osmanlı nüfuzunun büyük yara alacağı Rus savaşının başladığı 1768 yılına girilmişti.

II. GÜRCİSTAN'DA SİYASÎ DENGELERİN DEĞİŞTİĞİ YIL: 1768

A. Osmanlı'nın Gürcistan Politikasının Çöküşü ve En Başa Dönüş

I. Solomon'un İmeret tahtından azledilerek cezalandırılması için peşine düşülmesi, yıllar boyunca bir dizi başarısız seferlerle can, mal ve hazine kaybına sebep olmasına rağmen 1768 yılına gelindiğinde, her iki taraf açısından da kayda değer bir başarı elde edilememişti. Osmanlılar muvacehesinden bakıldığında durum hiç de parlak görünmüyordu. Zira bunca çabaya rağmen I. Solomon hakkında verilen idam kararı infaz edilemediği gibi; yerine, mevcut otorite boşluğunu dolduracak güçlü bir kişi de tâyin edilememiş, bu durum zamanla bölgede içinden çıkılması güç bir kısır döngü halini almıştı. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Batı Gürcistan politikasında karşı karşıya kaldığı bu açmazı, I. Solomon ile yüz yüze yapılan görüşmeden sonra Çıldır Valisi Vezir Numan Paşa, Hükûmete sunduğu 4 Eylül 1768 tarihli mufassal mektubunda açıkça ifade etmişti. Uzun süredir bölgede olup-bitenleri ve mahallî güç odakları arasındaki dengeleri yakından takip eden Numan Paşa, I. Solomon üzerine yeni bir askerî sefer düzenlemenin yine yararsız olacağını; zira karşılarında meydan savaşına hazır bir kişinin bulunmadığını, asker bölgeye gelince dağlara kaçıp, gidince tekrar ortaya çıkmak Solomon'un âdeti olduğunu; yeni bir seferin boş yere insan ve kaynak sarfına neden olacağını; ayrıca Solomon'un Gürcüler tarafından teslimi ve idamı, onların dinlerince yasaklanmış bir âdet olduğundan, bu şekilde bertaraf edilmesinin de mümkün olmadığını; bu hususta her ne kadar mülahaza ettiyse de müşkülâtın hallinin ancak görüşme ve uzlaşma ile mümkün olabileceğine kanaat getirdiğini söylemiş; kendisinin ataları Gürcistan'ın mutemetleri olup, öteden beri Gürcistan'da han olmaları hasebiyle, Solomon hayatta iken yerine başka birisinin tâyin edilmesi halinde, "*Gürcistan'ın bir vechile nizâm*" bulmayacağını; "*on aydan berü meydanda han yok ve han idecek adam dahi yok*" olduğunu ifade etmişti. Ayrıca yıllardan beri defalarca icra edilen askerî seferle hiçbir netice

alınmadığını bilen Numan Paşa, tüm bunlardan sonra benzer bir teşebbüsün boş yere can ve mal kaybından başka bir işe yaramayacağını da açık şekilde dile getirmiş; netice itibarıyla Osmanlı Devleti açısından, I. Solomon'un hanlığını yeniden kabul etmekten başka bir çare bulamadığını yazmıştı⁵¹.

Buna karşılık, tâcı ve tahtının elinden alınmasından beri, bir yandan üzerine sürekli asker gönderen Osmanlı Devleti'yle, diğer yandan Gürcistan içinde kendisine karşı olan bazı *tavad*, feodaller ve Rahip Katalikoz gibi muhalifleriyle mücadele etmek zorunda kalan I. Solomon'un durumu da pek parlak değildi. Üstelik Osmanlı'dan ümidini kesmişken tutunacak tek dal olarak gördüğü Rusya'dan da, 1766'da gönderdiği elçilik heyetinin eli boş geri dönmesiyle herhangi bir netice alamamıştı. Şu halde yeni bir anlaşma yapılarak, krallığının yeniden kendisine iade edilmesi ve böylece barışın sağlanması, en az Osmanlı Devleti kadar Solomon'un da işine gelen bir durumdu. İşte bu şartlar altında, yıllardan beri süregelen kovalama ve kaçıştan sonra, 1768 yılı yazında, İmeret sınırındaki Bağdatcık Kalesi yakınlarında iki taraf karşı karşıya geldi ve yüz yüze görüşme fırsatı ortaya çıktı.

B. Ağustos 1768'de Bağdatcık Kalesinde Meydana Gelen Hadiseler

Vezir Numan Paşa, Çıldır valiliği görevine tâyin edildiğinde Osmanlı Hükûmeti, seleflerinden olduğu gibi kendisinden de şu iki şeyi istemişti: Solomon'un ortadan kaldırılması ve Gürcistan'da düzenin yeniden sağlanması. Fakat bunları gerçekleştirmek hiç de kolay değildi. Numan Paşa'nın, askerî tedbirlerle Solomon'un bertaraf edilebileceğine dair ciddi tereddütlerinin olduğu şüphe götürmemekle birlikte, yine de bölgedeki durumu yakından takip ediyor ve fırsat kolluyordu. Bu arada, daha önce ele geçirilerek Livan-oğlu Taymuraz'a verilmiş olan Suvir Kalesi'ne, Solomon'un saldıracağına dair yeni haberler alınmıştı. Bunun üzerine Numan Paşa, Kapıkethüdası Mehmed Ağa ile Süleyman Paşa ve Ahıska Gümrükçüsü Mehmed Ağa'yı 6-7 yüz askerle, Batı Gürcistan'da olan Osmanlı kalelerini teftiş bahanesiyle bölgeye göndermişti. Numan Paşa, 4 Eylül 1768 tarihli kâimesinde, bazı hususları da kethüdasına tembih ettiğini ifade etmektedir ki, bunun, Solomon'un bir şekilde yakalanıp idam edilmesine dair hâlâ câri olan emrin infazına dair olduğu kuvvetle muhtemeldir⁵².

⁵¹ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁵² BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

Osmanlı askerleri ve teftiş heyeti 20 Temmuz 1768 (5 Rebiülevvel 1182) Çarşamba günü Bağdatcık Kalesi'ne vardıkları sırada, I. Solomon da kendisine bağlı *tavad* ve *aznaurlar*la birlikte, kaleye yarım saat uzaklıkta engebeli bir mevkie gelmişti. Niyeti bir fırsatını bulup Osmanlı tarafıyla görüşmekti. Nitekim bu maksatla amcası Giorgi'yi, Kethüda Mehmed Ağa'ya gönderdi. Bu talep karşısında Osmanlı heyeti, “*Solomon'un cürmi galiz ve mağdûb-i Pâdişâhî olmağla âna re'y virmek haddimiz değildir*” cevabını verdiler. Ayrıca kendilerinin kale teftişine memur olduklarını, başka bir husus için görüşme yapma yetkilerinin bulunmadığını söylediler. Fakat Gürcülerin birkaç defa daha adam göndererek, “*azîm recâ vü niyâz*” ederek ısrarlı talepleri üzerine, Bağdatcık Kalesi'ne yarım saat mesafede olduğu anlaşılan I. Solomon'a, önce Ahıska Gümrükçüsü Mehmed Ağa gönderilerek niyetinin ne olduğu soruldu. Cevabında Solomon, Kethüda Mehmed Ağa ve Süleyman Paşa ile görüşerek ahvâlini arz etmek istediğini söyledi; isteği münasip görülünce de amcası Giorgi'yi 25-30 adamla önden Bağdatcık Kalesi'ne yakın bir mesafeye gönderip, ardından kendisi korkusundan “*asâkir-i vâfire*” ile geldi⁵³.

Böylece, yıllarca süren kovalamaca ve kaçıştan sonra iki taraf sonunda yüz yüze gelmişti. Görüşmeye Osmanlı tarafından Kethüda Mehmed Ağa, Süleyman Paşa ve Gümrükçü Mehmed Ağa katıldılar. O tarihe kadar olup-biten bütün olayların tüm ayrıntısıyla ele alındığı anlaşılan bu tarihî görüşmedeki konuşmalar, her iki tarafın da mutabakatıyla ayrıntılı bir rapor haline getirilmiş; Kethüda Mehmed Ağa tarafından Çıldır Valisi Numan Paşa'ya sunulan bu rapor, onun vasıtasıyla, meseleye dair diğer tüm evrakla birlikte İstanbul'a gönderilmiştir.

C. Osmanlı Heyetinin I. Solomon'la Yaptığı Mülâkatın Tutanağı

Kethüda Mehmed Ağa'nın raporuna göre, Osmanlı heyetiyle I. Solomon arasında, soru-cevap şeklinde cereyan eden bu tarihî görüşmenin tutanağı tam olarak aşağıdaki gibidir⁵⁴:

Osmanlı tarafının sorusu: Sen öteden berü Gürcistan'ın hanı ve han-zâdesi olup Pâdişâhımız Efendimizin ihyâ-gerdesi ve bendesi olup, seni sâdık ve bende bilmiş iken, bu gûne bağı ve tuğyanın neden iktizâ eder? Sana bu türlü isyân yakışır mı?

⁵³ Çıldır Valisi Vezir Numan Paşa'nın mufassal kâimesi: BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁵⁴ Bu görüşme metni, Kethüda Mehmed Ağa'nın mufassal raporundan (BOA, A.DVN.ŞKT., 1051/61) aynen aktarılmış, sadece soru-cevap şeklinde düzenlenmiştir.

S o l o m o n ' u n c e v a b ı : Ben Pâdişâhımızın bendesi ve abd-i memlûk reâyâsı olup, ben ve âbâ ve ecdâdım Devlet-i Aliyye'nin ihyâ-gerde bendeleri olduğuma binâen, hizmet ve sadâkatim ve emr-i Pâdişâhîye itâat ve inkıyadım âleme ma'lûm iken, ben ne kelbim ve ne kudretim vardır ki, Pâdişâhıma âsî olayım. Lâkin benim başıma gelen bir kimsenin başına gelmemiş. Memâlik-i İslâmiyede değil, sâir iklimlerde bana olan zulüm ve taaddî kimseye olmamıştır.

O s m a n l ı : Sana gadr ne vechile oldu?

S o l o m o n : Babam mürd olduktan sonra ben on yedi on sekiz yaşında bir uşak kaldım. Beni han ettiler ve elimden geldiği kadar hizmetler görür idim. Hacı Ahmed Paşa'nın vaktinde, bir def'a poshacısı derûn-ı Gürcistan'a geldi. On sekiz ay mütemâdî Gürcistan içinde üç-dört yüz asker ile oturdu ve elimden geldiği kadar hizmetinde bulundum ve esirden mâadâ dört yüz kese akçe aldı. Arasından bir buçuk sene mürûr etmeden beni Ahıska'ya mutâlebe ettiler. İtâat ettim, kendilerine gittim. Ahıska'ya vardığımda Göle Paşası ol vakit Hacı Paşa'nın kethüdası idi. "Biz Açıkbaş'a gideceğiz" diye bize hitâb ettiler. Ben de kendilerine, "Açıkbaş'ta bu vakit bir maslahat yok, niçin gidersiniz? Kerem edin, vakti değildir şimdi gitmenin" diye niyâz ettiğimde, ne Hacı Ahmed Paşa merhamet etti ve ne de kethüdâsı. Andan Ahıska'nın ulemâsına ve ocaklusına ve beylerine her birine başka başka niyâz ettim; "bu vakitte vakti değildir, asker gitmesin, def' edin" diye kirâren [ve] mirâren ricâ ettim. Âhirü'l-emr müsâ'ade olunmadı. Çünkü "bu vechile ricâma müsâ'ade etmiyorsunuz, bunda iki yüz kese teslim edeyim, tek şimdi asker göndermeyin bî-vakittir", âhar-kâr âna dahi müsâ'ade etmediler. Göle Paşası iki-üç yüz asker ile beni yanına kattı ve iş bu olduğumuz mahalle indik. İndiğimiz saat, "bu günkü yevmiye için iki yüz altun halkın ta'yînâtı için teslim et" diye emir etti. Ben de emrine imtisâlen yanımda akçe bulunmayıp, yine maiyyetinde olan Müslümanlardan üçer-beşer altun devşirdim verdim. Ertesi günü yine iki yüz altun yevmiye mutâlebe etti. Bir dürlü tedârükini edemedim ve "şimdi edemem, birkaç günden sonra cümlesini teslim ederim" diye niyâz ettiğimde, yüzüme karşı anama-avradıma itâle etti ve "bundan sonra seni bir yere koyuvermem; bu gece benim çadırımda kalırsın" diye tenbih etti. Başıma dünyanın ukûbeti olduktan sonra arzım dahi gideceğine fehm ettim. Lâ-ilâc kaldım, hasta oldum ve hasta oldu diye adamlarım beni olduğum mahalle getürdüler. Gecenin nısfında firar ettim ve firar ettiğim mahalden adam gönderdim, ricâ ettim: "Siz Kutais Kalesi'nde oturun, mukaddemâ va'd ettiğim iki yüz kese akçeyi yine size edâ edeyim, benim ve memleketimin harâbına sebep olman" diye kirâren [ve] mirâren kendilerine niyâz ettim; yine kâr-gîr olmadı.

Yanında bulunan asker ile olduğum mahalle geldi, beni gaffleten bastı. Benim derûnum, gerek Tanrı Teâlâyâ ve gerek şevketli efendimize, gerek sâireye doğru olduğumdan Allah beni hıfz etti; kendi bozuldu ve Dadyan'ın tarafından gelen adamlar kendini tuttular ve benim yanıma getirdiler ve ben de getiren adamlara dedim ki: “Bunu Dadyan'a götürün, bir vakitle belki bizden isterler, bunu hıfz etsin” diye gönderdim. Dadyan'ın haberi oldukda karşı adam gönderip, “bu tarafa sağ getirmen, kendini zâyî' edin” diye zâyî' ettirdi. Bunu inkâr etmem, böyledir. Ondan sonra Hacı Ahmed Paşa nefsânîyyete düştü. Dağıstan'dan üç-dört bin Lezgi getirdi, Gürcistan'ı Lezgi'ye harâb ettirdi ve ona dahi kanâat etmeyip, “isyân etti” diye Devlet-i Aliyye'ye hilâf-ı inhâ bildirdi. Hak doğrudadır; o benim zâyî' olmama sa'y etti, Allah onu zâyî' etti. Ondan sonra Erzurumlu İbrahim Paşa, Ahıska'ya geldi. Adam gönderdim, tazallüm ettim; ahvâlimi fehm edecek vakitte o da azl oldu. Yerine Hasan Paşa geldi. Adam gönderdim, her ne kadar niyâz ettim ise, “bana dört yüz kese hizmet edersen, seni Devlet-i Aliyye'den afv ettiririm ve illâ etmezsen bir türlü senin affın kâbil değildir” diye, giden adamlarımı bu cevâb ile geri gönderdikde; tekrar “kerem edin, şimdilik yüz kese akçe size, beş-on esir de vereyim ve on kese akçe ve üç esir kethüdâna vereyim, aman etmeyin” diye yine niyâz ettim; merhamet etmedi. Tahmurs(Taymuraz)'u tahrîk etti, el altından adam gönderdi, yanına getirtti ve benim hakkıma ne yazdı ise yazdı, onu han etti ve benim peşime düştü. Ben de canımın havfından dağlarda gezerdim; benim üzerime asker geldiğinde kûhistana firar ederdim, asker gittikde yine meydana çıkardım. Ben ne adamım ki, Âl-i Osman Pâdişâhının kahr u gazabına ve kuvvetine tâkat getireyim. Lâkin Allah cümlelerin rabbidir. Elbette suçsuz olanı hıfz u merhamet eder. Benim sadâkatım ve doğruluğum bundan ma'lûm değil mi ki, bir senedir Açıkbaş'ta han yok ve âhar bir zâbit yok; bunca tüccâr gelip-gidiyorlar; kimin bir hılâli zâyî' ve gitti ise birinin yerine iki vereyim. Sâniyen, kalelerimizin ahvâli ma'lûm; kiminin duvarı, kiminin kapısı münhedim. Öyle iken ben Pâdişâh kalesinin semtine baktığım yoktur, haddim değildir, Pâdişâh kalesine bakayım ve bu kalelerde ikâmet eden askerinize on gün taşradan zahîre verdirmesem ve adamlarını taşra çıkartmasam, kendileri terk ederler; kaldı ki bana i'timâd etmezseniz kalelerde olan zâbitlerinizden suâl edin.

Osmanlı: Bu doğruluğun böyle vâki'; lâkin Suvir Kalesi bundan mukaddem senin yedinden alındı ve Livan-oğlu Abaşidze Keyhüsrev'e verildi. Niçin on aydır ki bunu muhâsara etmişsin, bunu niçin edersin?

S o l o m o n : Beli gerçektir; lâkin bizim Abaşidze Keyhüsrev ile beynimizde öteden beri düşmanlığımız vardır. Onun yedinde olduğundan, muhâsara ettim ve

tazyîk ettim ve almaya cehd ettim ve Allâhü’l-azîm o kaleyi siz gelmeden ben aldım. Yine tarafınıza yazardım, “kale boştur” ve benim adamımı komazdım, “kime zapt ettirirseniz edin” diye size yazardım. Kaldı ki çünkü siz geldiniz, kalede olanların zahîreleri yoktur. İki-üç güne dek adamlarıma teslîm etmek üzere söz verip inandırmışlar idi. Lâkin ben de bundan sonra vaziyet ettim. Tarafınızdan adam ta’yîn ve kaleyi zapt edin; çünkü Pâdişâhındır. Sonra efendilerimiz ne güne ferman ederler ise, ben de râzıyım. Lâkin Livan-oğlu elinde kalmasına ve verilmesine bir türlü râzî değilim. Zira o kale Livan-oğlu’nun elinde durdukça, Gürcistan’da fesad münkatı’ olmaz. Efendilerimiz içine Osmanlı askeri korlar ise râzıyım, yok yıkarlar ise ona da râzıyım.

Osmanlı: Livan-oğlu Abaşidze Keyhüsrev hâlâ yanımızdadır ve Osmanlı’nın sâdıkı bir adamdır. Bunun muzmahil olmasına kimsenin rızâsı yoktur.

Solomon: Ne mâni zâyi’ edin diye ben de size teklîf etmem ve Abaşidze benim dayımdır; ben de zâyi’ olsun diye size ibrâm etmem. Lâkin dedesi, babası ne vechile geçinmişler ise yine ol minvâl üzere geçinsinler.

Osmanlı: Pek güzel, çünkü bu misillü izhâr-ı sadâkat idiyorsun ve itâat gösteriyorsun; Suvir Kalesi üzerinde olan askerini sen kaldır ve içinde olan Abaşidze’nin adamlarını biz çıkartalım ve yanımızda bulunan adamlarımızdan kendi adamlarımızı koyalım. Biz kaleyi hıfz edelim, efendilerimiz ne güne emir buyururlar ise ona göre hareket edelim.

Solomon: Pek güzel, buna râzıyım, siz adamınızı koyun zapt edin.

[Bu cevap üzerine, Livâne sancağı sâkinlerinden Küçük Ahmed Ağa, teşkil edilen 30 kişilik piyade birliği ile kaleye gönderilmiş; kendilerine üç aylık zahîre ve ulufeleri için 1.255 kuruş teslim edilmiştir].

Solomon: Benim bâlâda bast u tahrîr olunan hususlarımı sırran ve alenen gerek kalelerde olan Müslüman ve gerek Ahıska ahâlîlerinden ve beylerinden teftîş edin. Eğer benim size takrîr ettiğim ve söylediğim gerçektir. Elbette benim gibi mağdûre ve bî-kes kimselere gerek Devlet-i Aliyye ve gerek vüzerâ merhamet ederler ve merhamet ancak Devlet-i Âl-i Osmânî’ye mahsustur. Ben kanlı kâtil olsam da Pâdişâhların ve vüzerânın ben misillü cürümlü affetmek ve çerâğ etmek öteden beri şanları değil midir? Ve dininizde ve şerâtinizde emân diyene kılıç olur mu? Kaldı ki Hasan Paşa ve Canik Muhassılı Hacı Ali Bey, gerçek benim kavatlığıma, gerek Ahıska ve gerek bunda olan serhadlerden ve

gerek sizden evvel Ahıska valisi olan İbrahim Paşa, benim kavatlığıma hezâr mahzarlar ve i'lâmlar aldılar ve Devlet-i Aliyye'ye gönderdiler ve çok şey yazdılar. Lâkin kendilerine suâl sorun, kendi rızâlarıyla mı verdiler, yoksa hâtır için mi verdiler? O da ma'lûmunuz olur ve olmuştur.

O s m a n l ı : Güzel, sen bunu böyle ilticâ ediyorsun ve böyle söylüyorsun ve bu sadâkatini iddiâ ediyorsun. Lâkin beş-on seneden beri gazab-ı Pâdişâhîye giriftâr olmuşsun. Bizim gibi adamlar Pâdişâh-ı âlem-penâhın ednâ abdleriyiz. Nice senin işini lisâna getirip tavassut ederiz; bizler kendimizden korkarız, üzerimize almayız. Bu misillü umûr-ı cesîme için sana söz veremeyiz ve söz vermek de haddimiz değildir. Lâkin çünkü bu kadar ricâ ediyorsun, ibtidâ söylediğin sözlerde yalan dememek için bizi inandır. [Bunun üzerine Solomon, bâtil âyini üzere haçına yemin etti]. Sâniyen mu'temedün-aleyh adamlarını bizim ile beraber Ahıska'ya gönder. Efendimizin yanına vardıkda cümlemiz kendine niyâz ederiz. Ola ki veliyyü'n-ni'am efendimize seni ricâ ettirirler.

S o l o m o n : Pek eyi olur ve münâsibdir. Lâkin benim mu'temed adamım, karındaşım Keşiş Kinatil'dir ve tavadlardan Egi-oğlu Keyhüsrev ve aznaurlardan kâhyalığım hizmetinde Tamaza Meshi ve kâtibim; i'timâd ettiğim bunlardır ve bunları sizinle beraber koşarım.

O s m a n l ı : Bunlar güzel, böyle olsun. Lâkin öteden beri senin ülke-i Gürcistan'da beyninizde esîr satmak mu'tâdınız iken, bunu sen niçün men' ettirdin ve ediyorsun?

S o l o m o n : Bu lakırdı yalan değil, yanlışı vardır. On beş-on altı sene mukaddem yanınızda olan Frenk dinli Başrâhib Katalikoz, Raca İristadi ve Dadyan'ı hezâr bin hile ile esîr satmaktan men' etmiş idi. Âhar yerlerde yine satılır idi. Sonra Göle Paşası vaktinde ki, bu kazâ başıma geldi. Her şeyden me'yûs oldum. Hâin Katalikoz reâyâyı başına devşirdi ve bizim yanımıza geldi ve bize, ibtidâ-yı emirde cevâbları bu oldu ki: "Sen Osmanlı ile bu hâle uğradın ve hâlin ne güne olsa gerek?" diye bize sordular. ... ettim ki: "Ben günâhsızım, kendileri buldular". Hâin Katalikoz cevap etti ki: "Bir nasârâ beyninde birbirlerini almak-satmak yoktur ve bu dahi büyük günâhtır. Siz bunu etmek takrîbiyle böyle derde giriftâr olursuz ve sana Osmanlı'dan şimdiden sonra necât yoktur. Gel buna tövbe et ve bu reâyâ da bunu işitsin ve i'timâd etsinler. Fîmâ-ba'd satmayacağına gereği gibi i'timâd ver ve onlar da sana küçüğü ve büyüğü aznauri ve tavadi gereği gibi i'timâd versinler ki, Osmanlı sana sefer eder seni zâyî' etmek murâd ederler ise, seni bırakmayalar ve sana hîle etmeyeler ve senin uğruna mal ve baş ile ve sadâkat

ile çalışalar”. Ben bu hîle ile de havfımdan kendilerine söz verip ebnâ nederdim, beynimizde bu vechile kavlı karâr olmuş idi. Ma’ahâzâ gerek mersûm hîlekarın, gerekse Dadyan’ın, Raca İristadi’nin murâdları beni efendimizin yanında hâin etmek imiş. Bunu fehm ettim ve bir seneden beri gerek Raca İristadi’nin, gerek Dadyan’ın, gerek Katalikoz’un fehm ettim ki, nîce kazâyâ uğratmak imiş. Mersûmlar benim ayıldığımı fehm edince, kendilerinin mel’anetlerini setr için Râhib Katalikoz’u hezâr bin türlü hîle ile İbrahim Paşa’ya gönderdiler ki: “Solomon hâindir ve kimseye itâati yoktur”. Müceddeden yine üzerime sefer ittireler; beni yine dağlara düşürelere; kendileri mezâklarını icrâ ideler. Hak-Teâlâ bunların belâlarını an-karîb verir, kendileri ettikleri hîleler başlarına gelir ve bu sözüm yalan mı, gerçek mi diye bunda olan tavad ve aznaurlardan suâl edin, ol vakit ma’lûmunuz olur.

Osmanlı: Cümle tavad ve aznaurlardan suâl ettik; “böyledir” diye cümlesi tasdik ettiler.

Solomon: Kaldı ki Katalikoz bu taraftan gideliden berü yedi-sekiz yüz esir satıldı. Eğer ben esir sattırmasam, kimin haddi vardır ki esir sata. Lâkin elbette benim rızâmlardır. Kaldı ki, alenen şimdi size cümle tavad ve aznaur ve reâyâ içinde size, “esir sattım” diye diyemem; tâ cürmüm afv olunup hanlığım gelmedikçe. Lâkin sizlere gizli temessük verdim ki, cürmüm afv olunup hanlığım geldikten sonra âşikâren sattırırım ve satarım. Lâkin Allah’ın ve Pâdişâhın bana merhameti olduğunu ben andan fehm etmişim ki, bunca müddetten beri harâb olan kalelerin Pâdişâhımız ta’mîrini murâd etti ve sizin gibi adamları keşfine me’mûr ettikleri ve Numan Paşa gibi bir vezîri Ahıska’ya Paşa ettiklerini, ancak Tanrı-Teâlâ’nın ve şevketli Pâdişâhımın bana müsâ’ade ve merhameti olduğunu andan fehm etmişim ki, bunlar benim bahtıma zuhûr etti. Ve inşâllâhu-Teâlâ bana merhamet olur. Ammâ sizlere ve efendimize de ricâ vü niyâz ederim ki, bu kerem-i bârfıye sebep olur da bir avuç kanımı bana bağışlatıp ve beni yeniden ocağımı ihyâ etmem mukadder olduğunda, ben bilirim ki efendimiz mütemâdî bunda kalmaz. Evvelâ niyâzımın biri budur ki, Hasan Paşa eğer Ahıska valisi olur ise, ne beni çerâğ ettikleri bir şeyi, ne benim taahhüd ettiğim husûsların birisi husûl olur. Bir şeye fâide vermez. Zîra kendinin bize adâveti çoktur ve benim de ondan emîn olmak ihtimâlîm yokdur. Eğer olmak lazım gelir ise yanımıza geldim, şerrini aldırım. Onun eline bırakmayın. İkinci ricâmız, o tarafta olan Katalikoz’u bir âhar yere gönderip sürmenizi ricâ ederim. Zîra kalır ise, yine evvelkinden ziyâde mel’anet ve hîleye derkâr olacağı ve yine reâyâ arasına fitne bırakacağı âşikârdır. Bana olan gadrin haddi ve hesabı yoktur. Benim ahvâlimi ne dinleyen

var ve ne söylemek için bir kimse buldum. Size bu kadar takrîr ettim. Suâl edin gerek serhadlerden, gerek âhar yerlerden, eğer benim söylediğim sözlerde yalan çıkarsam, bilin ki cümlesi yalandır.

Kethüda Mehmed Ağa, I. Solomon'la yapılan bütün bu görüşmelerin 8-10 günde bir kâğıda geçirildiğini; bu arada kendilerinin Bağdatcık Kalesi halkıyla çevredeki Kutais, Şehurban ve Sushat Kalesi ahalisinden gizlice durumu ayrı ayrı tahkik ettirdiklerinde, Solomon'un verdiği ifadelerin tamamının doğru ve hakikat olduğuna kanaat getirdiklerini de ilave ederek raporunu tamamlamıştır.

D. Meseleye Dair Çeşitli Mülahazalar

I. Solomon, Osmanlı heyetiyle yaptığı görüşmede ileri sürdüğü iddiaların, gerçeğe muvâfık olup olmadığı hususunda, gerek Gürcü ve gerekse Türk tarafındaki ahali ve ileri gelenlerden görüş sorulmasını istemişti. Bunu talep ederken aynı zamanda kendisi de, Ahıska halkına hitaben yazdığı ve kardeşi Rahip Kinatil ve mutemet birkaç *tavadla* gönderdiği mektupta, meramını uzun uzun ifade ettikten sonra, iyi haline dair onların şahitliğini istemişti. “*Öteden berü dedelerimiz dedeleriniz ile ve babalarımız babalarınız ile ve biz sizinle ne dürlü muâmele ve dostluk itdiğimiz ve hıdmet-i Pâdişâhîde ve Ahıska vâlilerinin hıdmetlerinde ne dürlü bulunduğumuz ma'lûmunuzdur*” diye söze başladıktan sonra, 1758'de Hacı Ahmed Paşa zamanında vukua gelen hadiseleri mufassal şekilde anlatmış; o âna kadar dedesi ve babası zamanından beridir Osmanlı Devleti'ne sadâkatle bağlı olup, hizmette kusur etmedikleri halde, Ahıska halkının kendisi aleyhinde bulunarak hakikati söylemediğini ifade ederek, olup bitenlerden onları da sorumlu tutmuş; “*sizin dininizde ve kitâbınızda böyle şey câ'iz midür? Hakkı söyleseniz Devlet-i Aliyye hakka râzı olur idi. Ne bizim Gürcistan böyle olur idi ve ne sizin memleketiniz ve siz bu kadar zahmet ve meşakkat çekmezdi. Lâkin hakkı söylemediniz. Komşuluk ve dostluk hakkı böyle midir?*” diyerek sitemde bulunmuştu. Geçmişteki hatalarının affedilmesi hususunda, hakikati söyleyerek kendilerinden ricâ ve niyâz talebinde bulunmuş; şâyet bunu yapmazlarsa, ahiret gününde kendileriyle hesaplaşacağını şu sözlerle ifade etmişti: “*Rûz-i cezâda vebâlim boynunuza. Sizinle ânda murâfa'a olurum. Zîra dünyada murâfa'aya mecâlim yokdur. Zîra iki canım yokdur ki birisini bunda bırakayım ve birisiyle gelüp sizinle murâfa'a olayım. Şerî'atınızda ve dininizde ve kitâbınızda 'el-amân' diyene kılıç olmadığı hoş ma'lûmunuzdur. Peygamberiniz aşkına, Kâbetullâh'a merhameten ahvâlimi bir vezîr-i âlîşâna söyleyesiz... Heman sizden niyâzım*

budur ki, bildiğiniz ve vâkıf olduğunuz gibi ahvâlimi efendimize ifâde idesiz ve hakkımda şefâ'at itmesini recâ vü niyâz eylemeniz için mektûb tahrîr ve irsâl olunmuştur. İnşâllâhü-Teâlâ mektûbumuz vusûlünde komşuluk ve dostluğa ne gûne lâyük ise öylece eylemeniz me'mûldur⁵⁵."

I. Solomon'un bu ısrarlı ve duygusal talebi karşılık bulmakta gecikmedi. Nitekim Ahıska'nın ileri gelenleri ve ahaliden toplam 100'e yakın kişinin katılımıyla müşterek bir mahzar hazırlandı. Burada Solomon'un emirlere uyduğu, Gürcistan'daki kaleler, yolcular ve tüccarın emin ve sâlim oldukları halde, eski Çıldır valilerinin "*celb-i mâl ve tama' ve garaz-ı nefsâniyyetinden*" gücü ve tâkatinin yetmeyeceği miktarda teklif ve akça talep etmeleri sebebiyle Gürcistan ahalisinin perişan olduğu; ayrıca askerî seferler yüzünden Ahıska halkının da mustarip olduğu ve diğer başka tafsilat da verildikten sonra affı talep edilmişti⁵⁶. Buna benzer şekilde bölgedeki Kutais, Bağdatcık, Sushat ve Şherban kalelerinde bulunan asker ve sivil kesim de bir mahzar vermişlerdi. Bunlar da Solomon'un han soyundan gelen bir kişi olduğundan, diğer bir kişiyi han nasb etmenin münasip olmayacağı; harap durumda bulunan kalelerin muhafazası imkânsız olduğu halde; şimdiye kadar Solomon'un bu kalelere taarruz etmediği gibi hususlardan sonra, netice olarak affına dair talebi tekrar etmişlerdi⁵⁷.

Başta Gürel Prensi Mamia olmak üzere, Batı Gürcistan'daki kilise rahipleri, *tavad*, *aznaur* ve halktan diğer katılanlarla Gürcüler de ortak bir mahzar hazırlamışlardı. Çıldır Valisi Numan Paşa'ya hitaben yazılan bu metinde, Osmanlı Devleti ile I. Solomon arasındaki münasebetin bozulmasında, tüm kabahat Rahip Katalikoz'a yıkılmıştı. İddia edildiğine göre Katalikoz, Solomon ve tüm Gürcistan halkını kilisesine götürüp, Devlet-i Aliyye'ye itaatten ayrılmaları için her birine baskı yapmış, o vakit durumu anlayamadıklarından rahibe uymuşlardı. Netice olarak bunlar da, Solomon'un affı ve Rahip Katalikoz'un başka bir diyara sürgün edilmesini istemişlerdi⁵⁸.

I. Solomon'la yapılan mülâkat tutanakları ve meseleye dair diğer tüm evrak, Çıldır Valisi Numan Paşa'nın önüne geldiğinde, karşı karşıya olunan durumun nasıl bir çıkmaz yol olduğunun tam olarak farkına vardığına şüphe yoktur. Nitekim Hükûmete sunduğu 4 Eylül 1768 tarihli oldukça mufassal raporda

⁵⁵ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁵⁶ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁵⁷ Ahıska Mahkemesi Nâibi Seyyid İsmail'in i'lâmı ve ahalinin söz konusu mahzarı: BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁵⁸ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

(*kāime*), meydana gelen hadiseleri tüm ayrıntısıyla aktardıktan sonra, Rahip Katalikoz'un sürgün edilmesinin zarûrî olduğunu söyleyip, Solomon hakkında ise şunları teklif etmişti: “*Solomon’un cerâimini afv birle kemâkân hanlığının fermân-ı âlî-şânı ihsân buyurulmak niyâzıdır. Kaldı ki inâyetlü efendim, han olup sadâkatle hıdmet itdi fihâ, itmediği sûretde dahi ele getirüp cezâsının tertîbine ba ‘de-bu ‘d Ahıska ‘da olan kullarına âsân olmak gerekdir. Kulunuz her çend ki mülâhaza eyledim, bundan gayri tarîk ve çâresi bulamadım. İnâyetlü efendim, gerek ibâdullâha ve gerek beytü ‘l-mâl-ı müslimîne bu tarîkden gayri bir ehven tarîkini bulamadım*”⁵⁹”.

E. Rus Savaşı Öncesinde Solomon’un Affi

Çıldır Valisi Numan Paşa'nın gönderdiği tüm evrak, Lehistan meselesi nedeniyle Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında iyiden iyiye gergin bir hâl alan münasebetler, bir savaşa dönüşmek üzere iken İstanbul'a ulaşmıştı. Böyle kritik bir zamanda, Batı Gürcistan'daki mevcut statükoyu daha fazla sürdürmenin mümkün olmadığı Osmanlı Hükûmetince de anlaşılmıştı. Bu nedenle Numan Paşa'nın teklifi muvacehesinde, I. Solomon'un affedilmesinden başka çare olmadığına karar verildi. Nitekim bu meyanda, Eylül 1768 sonunda Sultan III. Mustafa'nın fermanı sâdir oldu. Bu fermanla İmeret tahtına yeniden I. Solomon'un oturtulması, birtakım şartlara bağlandı. Af karşılığı olarak Osmanlı Devleti'nin beklentisi, bundan sonra Gürcistan'da kargaşanın bertaraf edilerek düzen ve asayişin tam olarak sağlanmasıydı⁶⁰. Esir ticaretinin yasaklanması ve Solomon'un Osmanlı Devleti'yle münasebetlerinin bozulması hususlarında sorumlu tutulan Rahip Katalikoz hakkında ise, Hasankeyf Kalesi'nde hapsedilmesi kararı verilmişti⁶¹. Yapılan müzakerede kararlaştırılan ve bunlara uyacağına dair kendisinden temessük alınarak tutanağa geçirildiğine dair belgeye göre, I. Solomon'un affi şu şartlarla mümkün olmuştu:

- Solomon, affedilmesi ve hanlığa iadesinin karşılığı olarak Osmanlı Devleti'ne ve Ahıska valisine sadâkatle hizmet edecek.
- Hâlâ Osmanlı tarafında bulunan Livan-oğlu Abaşidze'ye zarar

⁵⁹ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁶⁰ Çıldır Valisi Vezir Numan Paşa'ya gönderilen fermanın tuğralı bir sureti: BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/64 (evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1182 / Eylül 1768 sonu).

⁶¹ Vezir Numan Paşa'ya ve Hasankeyf Kalesi Dizdarı'na yazılan emir: BOA, Cevdet Dahiliye, nr. 14904 (27 Eylül 1768).

verilmeyecek; babasından kalan mülkleri iade edilecek.

- Rahip Katalikoz başka bir diyara sürgün edilecek.

- Hasan Paşa, Canik Muhassılı Hacı Ali Bey ve diğer başkaları tarafından alıkonulan rehinelere serbest bırakılarak Solomon'a teslim edilecek.

- Gürcistan'da eskiden ne şekilde ticaret câri ise, bundan sonra da herhangi bir sınırlamaya tâbi tutulmadan serbestçe ticaret yapılacak.

- On beş seneden beri Gürcistan'da alacağı olan kişilere, borcun anaparası ödenecek, faiz talep edilmeyecek.

- Suvir Kalesi'nin yıkılması, içine asker konulması veya Solomon'a verilmesi hususlarından birisi tercih edilecek⁶².

F. Solomon'un Osmanlı'dan Kopuşu ve Rusya'yla İttifakı

Osmanlı Devleti, yıllarca süren bunca mücadeleye rağmen ortadan kaldıramadığı I. Solomon'a nihayet tâcını ve tahtını iade etmek zorunda kalmıştı. Fakat bir yazarın ifade ettiği gibi Solomon'un affı, muhtemelen artık “çok geç ve çok az bir olguydu⁶³.” Zira bu iade-i itibar, Osmanlı-Rus savaşının hemen öncesinde meydana gelmişti. Nitekim bundan bir hafta sonra 8 Ekim 1768 tarihinde Rusya'ya savaş ilan edildi. Ayrıca, öyle anlaşılmaktadır ki I. Solomon, bir yandan Osmanlı Hükûmetiyle müzakere yürütür ve göreve iadesini sağlamaya çalışırken, diğer yandan Rusya ile de teması hiç bırakmamıştı. Bağdatçık Kalesi'nde 20 Temmuz'da Osmanlı heyetiyle yaptığı müzakerenin cevabı İstanbul'dan henüz gelmeden, Kutais Metropolit Maksim Abaşıdze'yi Eylül 1768'de elçi olarak St. Petersburg'a göndermişti. Elçilik heyeti, öncelikle Kızlar Kalesi'nde bulunan General Potapov'a gittiklerinde, bunlar muhtemelen sınır dışı edilerek eli boş geri döndürülmek üzereyken, Osmanlı Devleti'nin savaş ilanı, Rusya ile Gürcistan arasındaki münasebetlerin seyrini değiştirmişti. Nitekim 30 Kasım 1768'de Rus Hükûmetinden General Potapov'a gelen bir *ukazda*, Metropolit Maksim'i kabul etmesi ve hemen St. Petersburg'a göndermesi isteniyordu. General de, kendi adamlarından birisini derhal Kral I. Solomon'a göndererek durumdan haberdar etmişti⁶⁴. Aynı tarihte Devlet Konseyinde alınan karar doğrultusunda

⁶² BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

⁶³ Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 30.

⁶⁴ Lang, *The Last Years*, s. 162; Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 30.

Dışişleri Bakanı Nikita Ivanovich Panin de, “ortak düşmana” karşı kendilerine katılması için Kral Solomon’a bir mektup yazmıştı. Bu mektupta Osmanlılar barışı muhafaza ettiği sürece, savaşa girmek için Rusya’nın hiçbir nedeninin bulunmadığı açıklanarak, I. Solomon’un 1766’daki ittifak teklifinin reddedilişi haklı çıkarılmaya çalışılıyor; mevcut yeni durumda ise Osmanlılar “sebepsiz olarak” savaş ilan ettiklerine göre, Rusya ile Batı Gürcistan arasında ittifakın mümkün olacağı; Gürcistan topraklarındaki “kâfir boyunduruğunu” kırmak için bunun iyi bir fırsat olduğu söyleniyordu⁶⁵.

Rus Hükûmetiyle müzakere etmek için tam yetki verilerek St. Petersburg’a gönderilen Metropolit Maksim, 8 Mart 1769 tarihinde St. Petersburg’a ulaşmış; altı gün sonra Hükûmet ve Panin’e diplomatik notlar serisini sunmuştu. Özetle Rusya’dan, Gürcistan ordusunun yükünü hafifletmek ve Gürcistan topraklarının yabancıardan kurtuluncaya kadar yardım etmek üzere Kafkasya’ya 5.000 askerden oluşan bir ordu göndermeyi talep etmişti. Teklifini daha cazip hale getirme için, Karadeniz kıyısındaki Gürcü limanlarını Rusların serbestçe kullanabileceği, ayrıca İmeret Krallığı’nın doğal zenginlikleri ve mineral kaynaklarından da yararlanılabileceği vaadinde bulunmuştu⁶⁶. Zaten Rusya’nın yıllardan beri beklediği tam da buydu. Gürcistan topraklarındaki askerî harekâtı başlatacak olan Alman asıllı Rus General Gottlieb Heinrich von Todtleben, Metropolit Maksim ve maiyetiyle beraber 29 Ağustos 1769 tarihinde Tiflis’e geldi; 16 Aralık’ta ise Rus-Gürcü İttifak Antlaşması imzalandı⁶⁷. Artık şimdi Kafkaslar’da Osmanlı Devleti’ni çok daha zorlu şartlar bekliyordu.

Sonuç

I. Solomon aslında kimdi ve tarihin önemli kırılma zamanlarından birisinde Batı Gürcistan’da hadiselerin tabîî gelişim seyrine nasıl bir tesir icra etmişti? Kuşkusuz Osmanlılar açısından bakıldığında o, Padişahın otoritesine başkaldırmış bir âsiydi. Çağdaş bir Osmanlı kaynağında Solomon ve onu cezalandırmak isteyen Osmanlı askerinin durumu özlü biçimde şöyle ifade edilmişti: “*Solomon’da mukābeleye iktidâr yok. Lâkin hîle-i harbi bilür kâfir olmağla, Tiflis’e firâr etti ve kavmini sa‘b dağlara ihfâ etti. Serasker cüst ü cû eyledi, ele getüremedi ve mahall-i merkûmda, şitâ şedîd olduğundan meks ü karar*

⁶⁵ Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 30.

⁶⁶ Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 30.

⁶⁷ Gvosdev, *Imperial Policies*, s. 33; Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, s. 237.

kâbil değil deyü ric'at ettikde...⁶⁸". Lâkin hikâyenin bir de Gürcistan versiyonu var ki, orada bambaşka bir Solomon portresi tasvir ediliyordu. Gürcistan tarihini Marksist teoriler çerçevesinde ele alan ve özellikle feodal beyler (*tavad*) ile krallar arasındaki mücadeleleri, çalışmalarının merkezine oturtan Gürcü tarihçi Nikoloz Berdzenişvili, 1947'de diğer bir Gürcü tarihçi Simon Canaşa ile birlikte yazdığı *Gürcistan Tarihi*'nde, I. Solomon hakkında şu güzellemeye bulunmuştu: "1763-1768 yılları arasında İmereti halkı Osmanlılar ve onlarla birleşen bazı uşak tavadlara karşı Solomon'la birlikte kahramanca savaştı. İmereti halkının azimli mücadelesi Osmanlılar'ın Gürcistan'ı tümüyle yutma planlarını suya düşürdü. Düşman, Gürcü Kralı ile barış görüşmeleri başlatmak zorunda kaldı. Kral Solomon, Osmanlılar'ın hilekârlığını iyi bildiği için görüşme isteklerine cevap vermedi. Solomon, gelecek olası savaşlar için çevre ülkelerden yardım aramaya başladı"⁶⁹".

Aslında bu değerlendirmelerin pek bir ehemmiyeti de yoktu ve hakikati uçlarda aramak muhtemelen hatalı bir yoldu. Zira bu araştırma süresince gözden geçirilen vesikalarda anlatılanlar, kaygan bir zemin üzerinde ayakta kalma siyaseti güden, lâkin şansı hiç de yaver gitmeyen bir Gürcü lider figürü tasvir ediyordu. Yıllar süren kaçış ve kovalamacadan sonra Solomon'un, 1768'de Osmanlı devlet adamlarıyla yaptığı görüşmelere ve kaleme aldığı diplomatik mektubuna hâkim olan ezilmişlik ve yalvarma halinin, gerçekten samimi bir hâletirûhiyeyi mi ifade ettiği; yoksa bunların birer politik ve taktik manevra mı olduğunu kestirmek güçtür.

Buna karşılık, Gürcistan politikasını tamamen Çıldır ve Ahıska valilerinin raporlarıyla oluşturan Osmanlı Hükûmeti için, 1752'den 1768'e kadar geçen dönemin, inkâr edilemez diplomatik ve askerî başarısızlıklarla dolu olduğu âşikârdır. Zira ne idam cezası infaz edilmek suretiyle I. Solomon'un gölgesi İmeret toprakları üzerinden kaldırılabilmiş, ne de ona rağmen tâyin edilen iktidarsız Kral Taymuraz'ın otoritesi, mahallî feodal güç odaklarına kabul ettirilebilmişti. Nihâyet 1768 sonbaharında gelindiğinde, Solomon hakkında lütufkâr bir af fermanı çıkmıştı çıkmasına da, artık çok geçti. Zira yıllardan beri her başı sıkıştığında Rusya'nın kapısını çalan I. Solomon, sonunda muradına ermişti.

⁶⁸ *Mür'î't-Tevârih*, II/A, 92.

⁶⁹ Nikoloz Berdzenişvili - Simon Canaşa, *Gürcistan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)*, çev. Hayri Hayrioğlu, İstanbul 1997, s. 282.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defteri (MD).

Cevdet Askeri.

Cevdet Dâhiliye.

Cevdet Hariciye.

Cevdet Eyâlet-i Mümtaze.

Ali Emiri, Mustafa III.

Bab-1 Asafi Divan-1 Hümayun Şikayet Kalemi (A.DVN.ŞKT).

Kitap ve Makaleler

Allen, W. E. D., *A History of Georgian People from the Beginning Down to the Russian Conquest in the Nineteenth Century*, New York 1971.

Berdzenişvili, Nikoloz - Simon Canaşa, *Gürcistan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)*, çev. Hayri Hayrioğlu, Sorun Yay., İstanbul 1997.

Bilge, Sadık Müfit, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya, 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012.

Brosset, Marie Félicité, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, çev. Hrand D. Andreasyan, yay. haz. Erdoğan Merçil, TTK Yay., Ankara 2003.

Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd, *Çeşmî-zâde Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1993.

Dursun, Davut - Hüsametdin M. Karamanlı, "Gürcistan", *DİA*, XIV (İstanbul 1996), 310-316.

Gvosdev, Nikolas K., *Imperial Policies and Perspectives Towards Georgia, 1760-1819*, Oxford 2000.

Jikia, S. S., "Turkish Documents on Turkish-Georgian Historicâl Interrelations", *Journal of Turkish Studies, Orhan Şaik Gökyay Armağanı II*, Volume 7 (Harvard 1983), s. 273-276.

Kafkasya Dosyası, TATAV Yay., İstanbul 2006.

Kasap, Murat, *Osmanlı Gürcüleri*, Gürcistan Dostluk Derneği Yay., İstanbul 2010.

Lang, David Marshall, *Last Years of the Georgian Monarchy, 1658-1832*, New York 1957.

_____, *A Modern History of Georgia*, London 1962.

OSMANLI DEVLETİ VE SOLOMON I: İMERET'TE HÂKİMİYET MÜCADELESİ

Suny, Ronald Grigor, *The Making of the Georgian Nation*, London 1989.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârih*, haz. Münir Aktepe, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., II/A, İstanbul 1978.

Yıldıztaş, Mümin, *Osmanlı Arşiv Kaynaklarında Gürcistan ve Gürcüler*, Gürcistan Dostluk Derneği Yay., İstanbul 2012.

EKLER

Ek 1

Sâbık İmeret Kralı I. Solomon'un, Çıldır Valisi Numan Paşa'ya hitaben yazdığı tarihsiz mektubun tercümesi⁷⁰

Açıkbaş melîk-i sâbık Solomon'dan tarafımıza gelen mektûbun sûreti.

Hazretleri, öteden berü bu kulları ve âbâ vü ecdâdım Pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin kulı ve bendesi ve dâ'imâ hıdemât-ı aliyyede kıyâm ve Gürcistan fethinden bu âna gelince Devlet-i Pâdişâhîde Gürcistan Hanlığıyla mümtâz ve devâm-ı ömr ü Devlet-i Pâdişâhîye müdâvemet üzre olup, hıdemât-ı Pâdişâhîde ve Ahıska vâlîleri efendilerimizin hizmetlerinde bir dürlü kusûr ve rahatım yoğiken, birkaç sene mukaddem Ahıska Vâlîsi Hacı Ahmed Paşa tama'ından nâşî gerek Gürcistan'a ve gerek bu kullarına etdiği zulm ü ta'addî kaleme gelmez, mesmu'-ı devletleri buyurulmuşdur. Ol esnâda senede birkaç def'a üzerimize asker ta'yîn ve Gürcistan tâifelerine nîce nîce cevr ü ta'addî eylediğinden başka, iki üç yüz seneden berü Devlet-i Aliyye'nin ihyâ-gerdesi olup, bunca müddetten berü olan hânedânımızın yıkılmasına ikdam itdüğünden başka, canıma dahi kasd idüp, havfımdan ol vakit firâr idüp, beni Devlet-i Aliyye'ye hilâf bildirüp, birkaç senedir üzerime asker ta'yîn idüp, asker geldikde ba'zı mahallerde ihtifâ ve asker avdetinde çıkardım. Bu kadar zamandır üzerime asker ta'yîn olunur, asker ile mukâbele itmediğim cümlelerin ma'lûmıdır. Ben ve selefim Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin kadîm re'âyâsı ve kulı bendesi olup, ben kimim ki Pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin askerine karşı çıkayım. Asker geldikde can korkusundan firâr ve ihtifâ iderdim. Kaldı ki esîr furuht olmamasına sebep ben değilim. Âbâ vü ecdâdım vakitlerinde esîrlerin alınıp-satılması men' olmadı. Ben nîce men' iderim ve men' itmek dahi haddim değildir. Lâkin ol esnâda hâlâ tarafınızda olan Başrâhib Katalikoz hâin fırsat bulup, cümle Gürcistan halkını birer birer kiliseye götürüp, esîr furuht itmemeleri için âyin ve dînleri üzre yemîn virdirmişdir. Mesfûr Katalikoz tarafınızda olmak hasebiyle ne gûne âdem olduğu, hâin midür sâdik midür ma'lûm-ı devletiniz olmuştur. Kaldı ki mesfûr Katalikoz râhib, ibtidâda Gürcistan'ın ihtilâlîne sebep olup, şimdi sûret-i hakdan zuhûr idüp, hıyânetini setr itmek için ol tarafa varmışdır. Mesfûr râhib ol tarafa vardıkdan sonar, yine esîr satılıyor ve esîri bir kimesne men' itmiyor. Şimdi esîrin satıldığı efendimizin ma'lûm-ı devletleridir. Benim bu husûsda cürmüm yoktur. Lâkin can

⁷⁰ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

korkusundan firâr iderdim. Allâh rızâsı için, Peygamberiniz aşkına, Mekke ve Medine hürmetine, şevketlü Pâdişâh-ı âlem-penâh efendimizin başı sadakasına, Şehzâdelerin başı sadakasına olsun, bir avuç kanımdan geçüp cürmümü afv etmek için bana şefâ'at eyle. Öteden berü Devlet-i Aliyye'ye ve Ahıska vâlilerine ne gûne hıdmet olmuş ise, yine kemâ-fi'l-evvel hıdmet ve sadâkat iderim ve esîr mukaddemâdan ne gûne alınup ve satılmış ise yine alınup satılmak üzere taahhüd iderim. Kerem idüp Devlet-i Aliyye'den cürmümün afvını ve yine kemâkân hanlığımı niyâz iderim ve benim bu husûsda cürmüm olmadığını ve Hacı Ahmed Paşa vüs'ümden ziyâde bana hıdmet teklif idüp, tâkatim olmayan teklife tâkat getüremedim. Sonra gelenler dahi o hıdmetin me'mûliyle dünyanın ifk ü iftirâsını itdiler. Anın için bana garaz itdiler. Cümle Ahıska ahâlîleri bu işlere vâkıfdırlar ve Hacı Ahmed Paşa'dan sonra gelenlere her ne kadar ki hâlîmi arz ve niyâzım itdim ise, ne kimesne anladı ve ne hâlîme merhamet itdiler. Mücerred ânın aldığını almak dâ'iyesiyle beni gün-be-gün Devlet-i Aliyye'ye âsî ve zorba bildirdiler. Hâşâ benim babam ve dedelerimden olmayan şeyi kabûl itmem. Bugün bir senedir Gürcistan hansız duruyor. Kangı kal'aya ve kangı karyeye taarruz itdim ve kime tecâvüzlük itdim? Elbette efendimizin ma'lûmı olmuştur. Efendim, sen Devlet-i Aliyye'nin mu'temed ve emekdârısın, emânü'l-âmân ocağına dâhil oldum, ocağına ne düşer ise öyle işleyesin ve âmân söyleyen âdeme şerî'atda kılıç yokdur. Allâh için olsun, benim hâlîmi Ahıska ulemâsından ve ocakludan ve sancak beglerinden suâl idesin ve hakikat-ı hâle vâkıf olduğundan sonar, bana şefâ'at eyle ve yine kemâ-fi'l-evvel hıdmetlerde bulunmak üzere taahhüd iderim ve bu arz-ı hâlîmi sened itmek üzere tarafınızda hıfz ve beni çerâğ idesin. Allâh rızâsı için, Pâdişâh başı sadakası için, evlâdlarınızın başı için beni Ahıska ahâlîlerinden suâl eyle ve hakikat-i hâle vâkıf olduğundan sonra, beni Pâdişâhdan recâ eyle. Allâh aşkına olsun eğer benim cürmüm olsaydı, birkaç senedir çalılar içinde ihtifâda idem Allâh Teâlâ yoluma getürür idi. Lâkin cürmüm yokdur, beni hilâf bildirdiler. Gayrı ocağınıza ve dîninize dâhilim. Pâdişâh efendimize ve size ne dürlü lâyük ise öylece merhamet idesiz. Her ne kadar cürmüm var ise dahi afv buyurasız. Şefâ'at ve sâhiblik cürmlükle gelmiştir, gayri ben her şeyden tevbe ve istiğfâr itdim. Merhamet size kalmıştır, fermân sizindir.

Ek 2

Sâbık İmeret Kralı I. Solomon'un, Ahıska ahâlisine hitaben yazdığı tarihsiz mektubun tercümesi⁷¹

Açıkbaş melik-i sâbık Solomon tarafından Ahıska ahâlisine gelen mektûbun sûreti.

Ahıska ulemâsı ve sancak begleri ve ocaklı ve ahâlî dostlarımız muhibbânemiz budur ki,

Öteden berü dedelerimiz dedeleriniz ile ve babalarımız babalarınız ile ve biz sizinle ne dürlü muâmele ve dostluk itdiğimiz ve hıdmet-i Pâdişâhîde ve Ahıska vâlilerinin hıdmetlerinde ne dürlü bulunduğumuz ma'lûmunuzdur. Hacı Ahmed Paşa'nın gününde Gürcistan'a olan zulm ü ta'addî dahi ma'lûmunuzdur. Bir def'a bu sancak begini Gürcistan'a ta'yîn itdi, iki üç yüz kise akça aldı. Gürcistan'ı ol vechile perîşân itdi. Bir iki seneden sonra beni istedi. Emrine itâat idüp Ahıska'ya geldiğimde, kethüdâsı Göle Paşasını tekrâr Gürcistan'a ta'yîn itmek murâd itdikde, "vakti değildir, Gürcistan'ın buna tahammülü yoktur, ta'yîn itmeyesün" deyü Hacı Paşa'ya niyâz itdim ve sizlere gelüp birer birer niyâz itdim, olmadı. Her ne ise bana zor idüp, kethüdâsını ta'yîn ve beni dahi beraber gönderüp, Gürcistan'a gitdüğümüzde kudretimiz olmayan şeyleri bana teklîf itdi. Tâkat getiremediğimden firâr itdim. Firâr itdikden sonra yine maraz gelmeyüp, canıma kasd idüp üzerime geldi. Yanımda olan re'âyâ dahi korkmuşlar idi. Re'âyâ ahvâlî ma'lûm-ı hakkı'l-müzde olduğu için, yine kendüleri bozıldılar. Ol günden bana garaz ve nefsâniyyet itdiler ve sonra gelen vâlilere dahi bu kadar arz-ı niyâz itdim. Ne kimesne anladı ve ne merhamet itdiler. Ben Pâdişâhın re'âyâsı ve kulı ve bendesi olayım ve bu kadar zamândır babam ve dedem hıdmet-i Pâdişâhîde bulunup, hiç aramızda birisi zorbalık itmemişken ve siz benim ahvâlîme vâkıf iken, hakkı söylemeyüp hakkımda arz u mahzar virüp "zorbadır ve âsîdir" diyü şehâdet idersiz. Sizin dîninizde ve kitâbınızda böyle şey câiz midür? Hakkı söylemeniz Devlet-i Aliyye hakka râzı olur idi. Ne bizim Gürcistan böyle olur idi ve ne sizin memleketiniz ve siz bu kadar zahmet ve meşakkat çekmezdi. Lâkin hakkı söylemediniz. Komşuluk ve dostluk hakkı böyle midir? Şimdi Devlet-i Aliyye'nin mu'temed ve emekdâr bir vezîr-i âlîşânı bir senedir Ahıska'dadır ve hakkı kabûl ider bir muttasıf vezîrdir. Ahvâlîmi bir vezîr-i âlîşâna söyleyüp ve evvelden âhire ne dürlü oldu ise ifâde idüp vâkıf olsun. Devlet-i Aliyye'den cürmümün afvını ve kemâ-fi'l-evvel hanlığımı recâ ve niyâz idesiz. Öteden

⁷¹ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

berü ecdâdım hıdmet-i Pâdişâhîde ne minvâl üzre hıdmet itmişler ise ve esîr evvelden ne dürlü alınuş-satulur ise, yine ol minvâl üzre hıdmet itmeğe taahhüd iderim. Kaldı ki bu def'a dahi ahvâlimi efendimize ifâde itmediniz ise ve hakkı söylemediniz ise, rûz-i cezâda vebâlim boynunuza. Sizinle ânda murâfa'a olurum. Zîra dünyâda murâfa'aya mecâlim yokdur. Zîra iki canım yokdur ki birisini bunda bırakayım ve birisiyle gelüp sizinle murâfa'a olayım. Şerî'atınızda ve dîninizde ve kitâbınızda "el-amân" diyene kılıç olmadığı hoş ma'lûmunuzdur. Peygamberiniz aşkına, Kâbetullâh'a merhameten ahvâlimi bir vezîr-i âlîşâna söyleyesiz ve esîr alup-satılmamasına sebep kim olduğu ma'lûmunuz iken, niçün bir vezîr-i âlîşâna söylemediniz? Bundan akdem esîr alup-satılmamak için Başrâhib Katalikoz sebep oldu ve cümle Gürcistan halkını kiliseye götürüp âyinleri üzre yemîn virdiğini bilürken, hakkı niçün söylemezsiniz? Hâin-i devlet olan Katalikoz şimdi sâdik mı oldu? Öteden berü sizinle olan komşuluk ve dostluk hakkı böyle midir? Eğer hakkı söylemezseniz, rûz-i cezâda sizinle da'vâcı olurum. Heman sizden niyâzım budur ki, bildiğiniz ve vâkıf olduğunuz gibi ahvâlimi efendimize ifâde idesiz ve hakkımda şefâ'at itmesini recâ ve niyâz eylemeniz için mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur. İnşallâhü-Teâlâ mektûbumuz vusûlünde komşuluk ve dostluğa ne gûne lâyıf ise öylece eylemeniz me'mûldur."

Ek 3

Ahıska ileri gelenleri ve ahalisinin, Solomon'un affına dair müşterek mahzarı⁷²

Ahıska'nın ulemâ vü sulehâ ve e'imme vü hutebâ ve elviye neferleri ve elviye begleri ve dergâh-ı âlî yeniçerileri ağası ve serdengeçti ağaları ve alaybegleri ve gönülliyân ağaları ve zu'amâ ve erbâb-ı timâr kullarının bâb-ı merâhim-masîre mahzar-ı hakkâniyet-eserleri budur ki,

Açıkbaş Meliki olan Solomon öteden berü Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'l-karârın sâdık ve mu'temed kullarından olup, meyân-ı Gürcistan'da vâkı' kılâ'-ı Pâdişâhî ve ebnâ-i sebîl ve tüccâra ser-i mü[y] sû-i kâsd ve taarruzdan hâlî ve sâdır olan fermân-ı şerîf-i âlîşânın icrâ ve infâzına sâ'î ve her vechile mutî' ve münkâd iken, sâbıkâ Çıldır vâlîleri tama'-ı hâmlarından nâşî mümkün olmayan tekâlif-i tâkat-şiken akça mutâlebesiyle Gürcistan reâyâları perîşân ve melik-i mersûmun katl ü i'dâmına derkâr ve bu vechile rû-gerdân ve nâçâr isyân ve firâr ve hilâf-ı vâkı' sû-i hâlîni der-aliyyeye arz u i'lâm eylediklerinde, izzetlü merhametlü evliyâ-yı ni'am efendilerimiz hazarâtı tahrîrlerine binâen asâkir-i vâfire ta'yîn ve irsâl buyurduklarında, mersûm gazab-efşân ve hazret-i cihân-dârîden tersân ve hirâsen evlâd u ıyâli ile kûhsâra firâr ve kat'â muhârebeye tasaddî idemeyüp ve kaç seneden berü mürûr u ubûr iden asâkir-i vâfireden Çıldır eyâleti fukarâsı pâzede-i asker bi'l-küllîye perîşân ve perâkende ve Gürcistan'da meliklik umûrını idâre ve rü'yete kâdir kimesne olmadığından, ebnâ-i sebîl ve tâife-i tüccâr zahmet-keşîde ve umûr-ı Gürcistan muhtell vü müşevveş ve üserânın bey' ü şîrâsı Katalikoz nâm râhibin iğvâ ve idlâlîyla men' olup ve mersûm Solomon vücûh ile ribkan itâat ve inkıyadda pâ-ber-câ-yı sadâkat iken, bâlâda arz olunduğu üzere sâbıkâ Çıldır vâlîlerinin celb-i mâl ve tama' ve garaz-ı nefsanîyyet eyledikleri zâhir ve nümâyan ve bu def'a mersûm Solomon, karındaşı Katatel nâm râhib ile birkaç mu'temed tavadlarıyla cümleten bu kullarına mektûbı gelüp, mersûm bâfermân-ı âlî Gürcistan'ın eben-an-cedd melik ve melik-zâdesi ve kat'â câdde-i itâatdan hâric ser-mû hareketi müşâhede olunmayup, kılâ'-ı mezbûrlarda olan orta ve ahâlîsiyle dostlukda sâbit-kadem ve râsih-dem-i hîdemât-ı aliyye olduğunu bu âna dek ve bundan böyle sâdır olan fermân-ı âlîşânın mazmûn-ı şerîfle amel ve hareket ve kemâ-fi's-sâbık kılâ'-ı Pâdişâhî ve ebnâ-i sebîl ve tüccâra veçhen mine'l-vücûh taarruz itmeyüp ve fermân buyurulduğu vechile nizâm-ı evveline rabt ve üserânın bey' u şîrâsını taahhüd ve iltizâm verişte emânı ... ubûdiyyet ve

⁷² BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

deryûze-i şefâ'at ve hakikat-i hâli hâlâ vâlî-i Çıldır inâyetlü merhametlü Numan Paşa hazretlerine ve der-alıyyeye arz u mahzar itmezseniz Kahhâr-ı zü'l-celâl'e dûçâr ve gazab-ı hazret-i Pâdişâhîye mazhar olasınız diyü üzerlerimize kebâir-i azîme havâle ve emân-hâh olmakla, fi'l-vâki' ber-muktezâ-yı şer'-i kadîm irtikâb-ı cürm-i galîz ve mâtem-i azîm olanlar dâhil-i dâire-i emân olduklarında emân ve iltimaslarına müsâ'ade ve afv ü inâyet dâib ve berîde ve fâide-i müstahsene-i kadîm-i devlet olmağla [ayet-i kerîme] mersûmun cürm ü isyânına keşîde-i dâire-i afv ü inâyet ve kemâ-fi's-sâbık Açıkbâş melikliği ihsân ve fermân-ı şerîf-i âlîşânı i'tâ ve bu vechile Gürcistan'ın nizâmı, evveline rabt buyurulmasıyla memleketimizin fukarâ ve zu'afâ kullarına emn u râhatlarına bâis bir müesser-i cemîle olacağı ma'lûm-ı ilm-i hazret-i cihân-dârî buyurulmak istid'âsıyla pây-i serîr-i a'lâya mahzar-ı hakikat-eser tahrîrine cesâret olunmuşdur. Ol bâbda emr u fermân inâyetlü merhametlü evliyâyı'n-ni'am efendilerimiz hazarâtınındır.

Ek 4

Başta Gürel Prensi Mamia olmak üzere, Batı Gürcistan'daki manastır ve kiliselerde olan rahiplerle, tavad, aznaur ve halkın diğer ileri gelenlerinin müşterek mahzarı⁷³

“Hâlâ vâlî-i Çıldır devletlü sa’âdetlü merhametlü vezîr-i mürüvvet-nişân veliyyü’n-ni’am efendimiz sultanımız hazretlerinin hâkipây-ı devletlerine.

Gürcistan derûnunda vâkı‘ manastır ve kilise-i sâirede olan râhib kullarının ve gerek bi’l-cümle tavad ve aznaur ve re’âyâ makûlesinin mahzar-gûne arz-ı hâlleri budur ki,

Taraf-ı Devlet-i Âl-i Osmâniye’den bundan akdem fermân-ı âlîşân ile Açıkbaş Hâkimi olan Solomon Han ve ahâlî-i Gürcistan, Devlet-i Aliyye’ye ve Ahıska vâlîlerine itâat ve inkıyad üzereler iken, ba’zı mevâni’ ile beynerimizde tefrika vâkı’ oldukda, bir müddetden berü Gürcistan’ın Katalikoz olan [boş] nâm râhib fırsat-yâb olup, derûnunda olan garaz-ı nefsâniyyetini icrâ için Solomon Han’ı ve bi’l-cümle Gürcistan ahâlîsini kilisesine götürüp, Devlet-i Aliyye ve Ahıska vâlîlerinin rızâlarına mugâyir her birlerimize birer tarîk irâet ve dâire-i itâatdan rû-gerdân olmamıza müte’allik, âyîni üzre bizlere pend ü nasîhat ve hezâr tahvîfât ile bi’l-cümle ıdlâl ve endüpimân(?) ile itâatdan çıkarup, akl-ı kâsıramız ihâta itmedüğünden bu âna dek nîce nîce gazab-ı hazret-i Pâdişâhîye giriftâr olduk. Râhib-i merkûmun mukaddemâ bizlere olan pend ü nasîhat ve irâ’et tarîki ancak harâb ve berbâd olmamız için olduğunu şimdi aklımız idrâk eylediğinden gayrı, kiliselerimizde dahi vücûh ile hıyâneti zâhir olmağla, kemâ-fi’l-evvel babalar ve dedelerimiz ne vechile Devlet-i Aliyye’ye ve Ahıska vâlîlerine hıdmet idegelmişler ise, ol vechile dâire-i itâatda ve hıdmet-i aliyyede sâbit-kadem olacağımızı râhib-i merkûm fehm eyledikde, cesâret eylediği dalâlet ve isyânî setr ve tarîk-i âhar ve hezâr hîle vü hud’a ile Gürcistan ahâlîsini tahrîb itdirmek için Ahıska’ya varup ikâmet itmekle, Allâh rızâsı için olsun bu âna dek olan kîl ü kâl ve vilâyetimizin harâb olup, bizlerin dahi Devlet-i Âl-i Osmâniye ve Ahıska vâlîleri indinde hâin ve tuğyân ve isyânımıza mezkûr râhib Katalikoz sebep olduğu bî-iştibâh olduğundan gayrı, kal’aların keşfine me’mûr kethüdâ-yı zîşânları sa’âdetlü Mehmed Ağa ve Livâne sancağı mutasarrıfı Süleymân Paşa ve gümrükçü Mehmed Ağa kulları ahvâl-i keyfiyyetimize ve râhib-i merkûmun Devlet-i Aliyye’ye ve ahâlî-i Gürcistan’a olan hıyânet ve sû-i kasdına tahsîl-i vukûf itmeleriyle, vilâyetimizin nizâmı ve seleflerimiz misillü tahsîl-i rızâ-yı

⁷³ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

hazret-i Pâdişâhî ve vüs'umuz mertebe Ahıska vâflerinin hıdmetlerinde sâbit-kadem olmamız, ancak Katalikoz merkûmun Gürcistan'a gelmeyüp, yedinde olan kiliselerimiz vakfı emâneti ahz ve diyâr-ı âhara nefyine muhtâc ve bi'l-cümlemizin murâd u maksûdı olmağla, recâ vü niyâzımız ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda, devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am efendimizin himmet-i aliyyeleriyle nizâm bulacak memleketimiz bir dahi muhtel olmamak için Katalikoz râhib-i mezkûr yedinde olan emânetimiz ahz ve bir dahi Gürcistan'a gelmemek üzere diyâr-ı âhara nefy ve Gürcistan ahâlisini mesrûr ve ihyâ buyurmaları bâbında emr ü fermân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendimizindir.

Ek 5

I. Solomon'un, Osmanlı tarafına verdiği 21 Rebiülevvel 1182 (5 Ağustos 1768) tarihli temessük⁷⁴

Bâ'is-i tahrîr-i şartnâmem budur ki,

Bundan akdem erbâb-ı garazın hilâf-ı inhâ hakkımda olan nefsâniyyetine binâen eben-an-cedd dâire-i itâatda olan kullarını Devlet-i Aliyye'ye tahrîr ve gazab-ı hazret-i Pâdişâhî ile bir müddetten berü tahlîs-i girîbân zımnında dağ ve kûhista muhtefî iken işbu bin yüz seksen iki senesi mâh-ı Rebî'u'l-evvelinin evâ'ilinde hâlâ vâlî-i Çıldır devletlü inâyetlü veliyyü'n-ni'am efendim hazretlerinin kethüdâ-yı mükerrerleri saâdetlü Mehmed Ağa ve Livâne sancağı mutasarrıfı Süleymân Paşa ve Ahıska Gümrükçüsü Mehmed Ağa Gürcistan'da vâkı' kal'aların keşfi için sâdır olan emr-i âli mücebince, me'mûriyyetleri olup Bağdatcık Kal'ası'na vardıklarında yanlarına varup, bu âna dek zuhûr iden cürmümün afvını niyâz ve müşârun-ileyh veliyyü'n-ni'am efendimiz hazretlerinin dâirelerine dahlim cerâim-i sâbıkımı ve isyânımın afvını Devlet-i Aliyye'ye tahrîr buyursunlar diyü recâ vü niyâz olındukda, ahvâlimiz mûmâ-ileyh tarafından müşârun-ileyh veliyyü'n-ni'am efendimize arz olunup, hakkımda merhamet-i aliyyeleri zuhûr ve dâire-i itâatda olmamız fermân olunmağla, ibtidâ-yı emirde cerâim-i güzeştem afvı der-i Devlet-i Aliyye'ye tahrîr ve hanlık fermân-ı şerîf-i âlîşânı vürûd eyledikde, bu kulları selefimin olageldiği vech üzre derûn-ı Gürcistan'da üserânın bey' u şirâsına ruhsat virüp, tarafımdan ferd-i vâhîde mâni' olmamak üzre ve Ahıska'da olan Râhib Katalikoz diyâr-ı âharda vâkı' bir manastıra nefy ü iclâ olunmak ve Dadyan ve Raca ... mûmâ-ileyhimâ tarafından bir şeyi mutâlebe olunmamak ve Gürcistan'da vâkı' Suvir Kal'ası Livan Abaşidze'nin oğluna virilmeyüp, külliyyen esâsından hedm ve yâhud Devlet-i Aliyye'den muhâfaza ve orta vaz' ve yâhud lütfen bu kullarına ihsân buyurulmak ve cürmüm afv olındukda Livan-oğlı'nın kusûrına tarafımdan bakılmayup, re'âyâ ve mülki kendüsine teslim olunmak ve sâir kal'alarda tahassun iden tavad ve aznaurlar her ne vakit tarafıma gelmek isterler ise, gerek Livan-oğlı'na ve gerek bunlara zarar u ziyân gelmemek ve kemâ-fil-evvel karyelerinde ikâmet itmek ve bundan akdem tavad ve aznaur taraflarından kal'alara vaz' olunan rehinler girü istirdâd olunmak ve Gürcistan'da alacağı olanların güzeşte murabahaları mutâlebe olunmamak için emr-i âlîşân getirülmek ve kal'a-i Pâdişâhîde olan ocaklu ve sâir yerlü ile musâfât olunup, kemâkân alışveriş olmak ve Çıldır vâlîleri tarafından

⁷⁴ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

ziyâde teklîf olunmayup vüs'um mertebe tahsîl-i rızâ ve hıdmet-i aliyyelerinde bulunmak şartıyla tarafımdan işbu mukâvele ve mu'âhede temessüki virilmiştir. Hakk Teâlâ sâbit-kadem eyleye. Fî 21 Ra sene 182.

Bende Solomon, Hân-ı Gürcistan-ı sâbık.”

Ek 6

**Çıldır Valisi Vezir Numan Paşa'nın, Hükûmete sunduğu 21 Rebiülâhir 1182
(4 Eylül 1768) tarihli kâime⁷⁵**

Devletlü inâyetlü merhametlü atûfetlü veliyyü'n-ni'am ve fi'l-kerem aliyü'l-himem efendim sultânım hazretleri.

Avâtîf-ı aliyye-i cihân-dârîden eyâlet-i Çıldır bu kullarına tevcîh ü inâyet buyuruldukda, Gürcistan'ın nizâm ve istikrârına ve Solomon'un def'-i gâilesine dikkat ü ihtimâm olunmak bâbında emr ü fermân buyurulduğuna binâen, tahsîl-i rızâ-yı meyâmin-iktizâ-yı veliyyü'n-ni'ami lâzıme-i zimmet-i bendegânem olmağla, Ahıska'ya vürûdumdan ilâ-yevminâ hâzâ hâb u râhatı terk ve iktizâ-yı metâlib olan Gürcistan'ın nizâm ve istikrârı ve Solomon'un def'-i gâilesi husûsunda i'mâl-i letâifü'l-hayr-hiyl(?) ile her bir tarîkine teşebbüs olunup, aslı kâsid olduğundan bir şey'i müfid olmayup, mesfûr Solomon birkaç seneden berü mütevahhiş olduğundan ele getirülmesi su'ûbet üzre olduğundan başka, meydanda bir hâtır-gamlı yokdur ki, ele getirülmesi mümkün ola. Mesfûrın üzerine asker ta'yîn olındukda, meydanda muhârebe ider erbâbından olmamağla, asker zuhûrında firâr u gaybet idüp dağlarda ihtifâ ve askerın avdetinde yine meydana çıkup, derûn-ı Gürcistan'da meks ü ikâmet idiyor. Gürcistan tâifesinin ahd-i kadîmleri mesfûrî ahz ve yâhud üzerine sell-i seyf idüp i'dâm itmek âyin-i bâtil ve zu'm-i fâsidlerince câ'iz olmadığından, ele getirülmesi bir vechile mümkün olmayup, her ne kadar mülâhaza itdim ise, bu madde nizâmı ancak te'lif ve te'min ile olup, sefer itmek ve sâir gûne tedbir ile vücuda gelüp, nizâm ve râbitaya bendi ne vechile müteassir olduğu meczûm-ı bendegânem olmuştur. Sefer olduğu takdirde tedârükât-ı kaviyye ve masârifât-ı kesîreye muhtâc olup, evvelden ziyâde izâ'a ve itlâf-ı beytü'l-mâl-ı müslimînden gayrı, bir fâidesi olmadığı yakîn-i bendegânemdir. Devlet-i Pâdişâhîde sefer olsa dahi, asker Gürcistan'a teveccüh itdiği gibi, mesfûr Solomon mukâbele ve muhârebe itmeyeceği ve âdet-i müstemirresi üzre yine firâr ve kûhistanlarda ihtifâ idüp, askerın avdetine müterakkıb olacağı ve asker dahi bir müddet meks itdiği sûretde, masârif-i vâfireye muhtâc olduğundan, kat'-ı nazar bir iki mâh meksleri iktizâ itse, gerek zâbitâna ve gerek askere ye's ü fütûr geleceği vâzih u âşikârdır. Ta'yîn olınan asker meydanda kimesneyi bulamaz ki muhârebe ile ele getirülmesi mümkün ola. Gâile-i mezbûr eshel ve âsân vech olan tarîkine teşebbüs itmekden gayri bir dürlü ilâcı olmadığından ve beyân olunduğu vech üzre, sefer ve sâir gûne

⁷⁵ BOA, A.DVN.ŞKT., nr. 1051/61.

tedâbirin fâidesi olmadığı rütbe-i tahkîkde yakîn-kerde-i bendegânem olmağla, fi'l-asl Livan-oğlı Keyhüsrev ile Solomon'un beynlerinde olan münâkaşaları hasebiyle Suvir Kal'ası Livan-oğlı mesfûrın zabtında olmağla, kal'a-i mezbûri almak dâ'iyesiyle bundan akdem kal'anın üzerine asker ta'yîn ve muhâsara idüp, kal'anın alınmasını kuvvet-i karîbeye getürdüğü tarafımıza ihbâr olındukda, mesfûr Solomon kal'ayı almak lâzım gelse şemâtet olacağı melhûzuyla derûn-ı Gürcistan'da olan kal'aların keşfi bahânesiyle hâlâ kethüdâmız ve Süleymân Paşa ve Ahıska Gümrükçüsü Mehmed Ağa kulları, altı-yedi yüz asker ile Gürcistan'a irsâl ve ba'zı husûsları dahi mûmâ-ileyhimâlara tenbîh olunup sevk u tesyîr itdirildiği bundan akdem hâkipây-ı devletlerine tahrîr olunmuşdı. Kethüdâmız kulları Bağdatcık'a vusûlünde, Solomon dahi asker-i vâfire ile Bağdatcık'a yarım saat mesafe bir kûhista olmağla, kethüdâmız kullarıyla mülâkât olmak için amucası Giorgi nâm kefereyi kethüdâmız tarafına irsâl ve keyfiyyet-i ahvâlini arz u ifâde itmek için görüşmeğe tâlib oldukda, "Solomon'un cürmi galîz ve mağdûb-i Pâdişâhî olmağla, ana re'y virmek haddimiz değildir" diyü gelen adamına cevâb idüp girü avdet itdiklerinde, birkaç def'a dahi adamlarını irsâl ve azîm recâ vü niyâz itdikde, niyâzına müsâ'ade ve görüşmesine ruhsat virdiklerinde, Bağdatcık'a bir çarık mesâfe asker-i vâfire ile gelüp, kethüdâmız kulları dahi yigirmi-otuz adam ile mersûm Solomon ile mülâkâtlarında, ribka-i itâatdan hurûc ve isyânı ne vechile olduğu suâl itdikde mersûmun cevâbında, "hîn-i fetihden bu âna gelince ben ve âbâ vü ecdâdım Devlet-i Aliyye-i dâimü'l-karârın bende-i halka-be-gûş ve re'âyâsı olup, gerek âbâ vü ecdâdım ve gerek bu kulları ilkâ-yı Gürcistan'da han ve han-zâde bulunmak takribiyle, Devlet-i Aliyye'nin hıdemât-ı lâzımü'l-meserrâtında kusûr u kûsûrumuz yoğiken, Hacı Ahmed Paşa'nın tama'-ı hamından nâşî kudret ü tâkatim olmayan hıdemetleri bana teklîf ve nîce nîce mezâlîm ve ta'addiyyât ile ilkâ-yı Gürcistan'ı harâb idüp, perâkende vü perîşân itdiğinden başka, ırz ve cânıma dahi sû-i kasdî olduğundan, lâ-ilâc cânımı tahlîs itmek için dağlara firâr itdiğimde, garaz u nefsâniyyet idüp beni Devlet-i Aliyye'ye hilâf-i inhâ ile isyân ve tuğyanımı tahrîr itmekle, gazab-ı âteş-bar-ı hazret-i cihan-dâriye giriftâr olduğumdan, havfımdan firâr ve ba'zı mahallerde ihtifâ ider idim. Ben Pâdişâhımın ihyâ-kerde ve abd-i memlûki olup, ne kudretim var ve ben ne kelbim ki Devlet-i Aliyye'ye tuğyan idüp, gelen asker-i İslâma mukâbele ve muhârebe ideyim. Asker geldikde firârı ihtiyar ve avdetinde yine meydana çıkup, keyfiyyât-ı hevni-ı iştimalimi her çend arz idüp feryâd itdim ise sonra gelen devletlüler dahi bana merhamet itmeyüp, icrâ-yı garaz ve nefsâniyyeti gitdikçe müzdâd, gerek Gürcistan'ın ve gerek benim harâbıma sa'y

ü ikdâm itdikleri cümlelerin ma'lûmıdır ve üserânın bey' u şirâsına mâni' olan Başrâhib-i bî-seddbun(?) Katalikoz didikleri hâin ü bî-dîndir. İbtidâ Frenk dînine kendi duhûl ve vehle-i ûlâda Raca İristadi re'âyâsını idlâl ve Frenk dînine idhâl itdirdikten sonra, üserânın bey' u şirâsını men' ba'dehû Dadyan'ı dahi idlâl ve anları dahi Frenk dînine idhâl itdirdikten sonar, bu kazâ başıma geldikde beni dahi idlâl ve re'âyâyı başına cem' ve âyin-i bâtili üzre yemin virdirüp üserânın bey' ü şirâsını men' ve cümle tâife-i Gürcistan'ı idlâl idüp, bu kulları mağdûb-ı hazret-i cihân-dârî olduğumdan ihtiyârım elde olmayup, hiylekâr-ı mersûma mutâba'atım havfımdan idüğü Hudâ'ya ayândır. Kaldı ki bu kadar müddettir her çend feryâd itdim ise ve amân diyüp merhamet istid'âsında oldum ise, bana merhamet itmediler. Şimdi evvel ve âhir keyfiyyet-i ahvâlime vâkıf oldunuz. Kal'alarda olan Müslümanlardan ve sâir etrâf u eknâfda olanlardan suâl idün. Eger sözümde kizbim zuhûr ider ise cezâmı tertîb idün ve illâ hakikat-i hâle vâkıf olduğdan sonra el-amân hâlime merhamet buyurup amân celbine teşebbüs iden kimesnelere şerî'atınızda ve dîninizde kılıç olmayup efendimize dahlim bir avuç kanımı Pâdişâhımdan recâ idüp güzeşte-i cerâimi afv ve hanlığımı kemâkân ihsân itdirmeğe bana şefâ'at ve merhamet buyursunlar" diyü tevakkî ü niyâz ve tarafımıza bir kıt'a arz-ı hâli olmağla, ma'lûm-ı devletleri buyurulmak için hâkipâyâ gönderilmiştir. Kaldı ki kal'alarda olan zâbitân ve sâirleri kal'aların keşfi için kethüdâmız ile ma'an olduklarından, mersûm Solomon'un kefiyyet-i ahvâlini kethüdâmız kulları sırran suâl itdikde, "mesfûrın kelâmı vâkı'dır" diyü cümlesi şehâdet idüp, şehâdetlerini mu'teber bir kıt'a mahzarları olmağla, ma'lûm-ı devletleri buyurulmak için hâkipâyâ gönderilmiştir ve kefer-i mesfûr[un] karındaşıyla Ahıska ahâlîlerine bir kıt'a mektûbı olmağla, Ahıska'da olan ulemâ ve ocaklu ve livâ beyleri taraf-ı kullarına getirüp, "mesfûrın size olan tahrîri vâkı' mı gayri vâkı' mı" diyü suâl olındukda, "fi'n-nefsilemr mesfûrın tahrîri vâkı'dır" diyü cümleleri şehâdet idüp, şehâdetlerini mübeyyin bir kıt'a mahzarları olmağla, manzûr u ma'lûm-ı devletleri buyurulmak için ihtiyâten hâkipây-ı devletlerine gönderilmiştir ve kefer-i mesfûrın kethüdâmız ile olan mükâlemesi[ni] Bağdatcık'dan kethüdâmız, tarafımıza tahrîr itmişdi. Manzûr ve ma'lûm-ı devletleri buyurulmak için hâkipây-ı devletlerine gönderilmiştir.

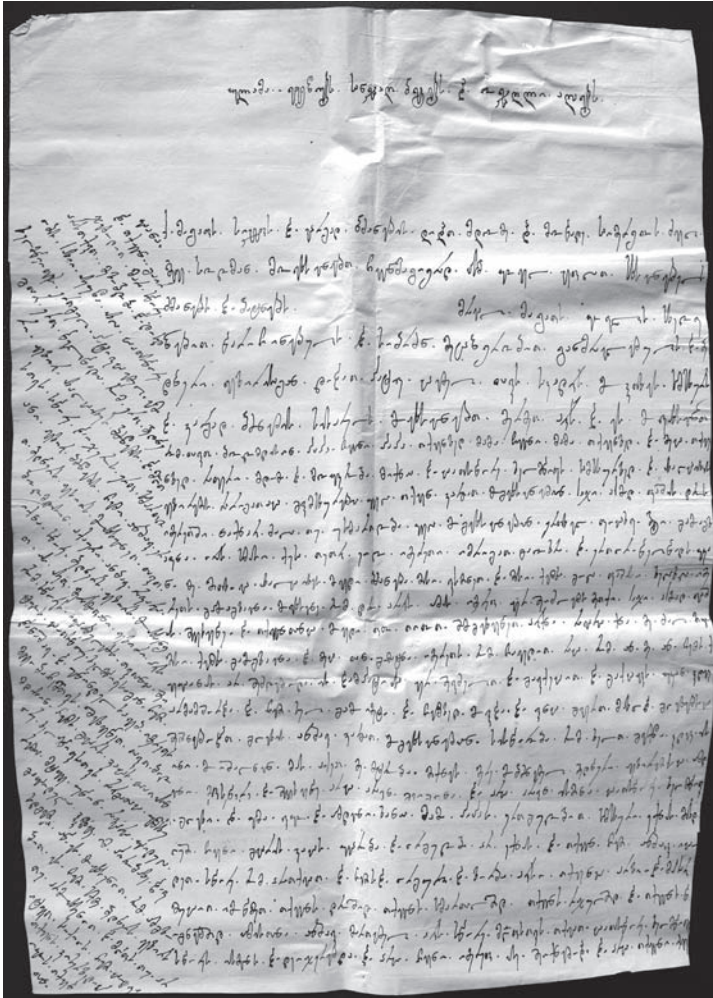
Merhametkâr efendim, kefer-i mesfûrın âbâ vü ecdâdı Gürcistan'ın mu'temedleri olup, öteden berü Gürcistan'da han olmak hasebiyle, mesfûrın vücudı var iken sâiri han olmak lâzım gelse Gürcistan bir vechile nizâm bulmaz. On aydan berü meydanda han yok ve han idecek adam dahi yok ve Râhibin işi kizb-i sarîh olduğu mukaddemâ dahi efendilerime îmâ olunmağla, ma'lûm-ı

devletleri olmuştur. Kaldı ki bende-perver veliyyü'n-ni'am efendim, bu esnâda sefer olduğu sûrette tedârükât-ı kaviyye ve masârîfât-ı kesîreye muhtâc olup, izâ'a ve itlâf-ı beytü'l-mâl-ı müsliminden gayri bir fâide-i mu'temedin-bihâ olmadığı vâzıh u âşikârdır. Kerem ve inâyet buyurulup Şehzâde efendilerimizin başı-gözü hürmetine, mesfûr Solomon'u recâ ve cezâ ve cerâim-i gûzeştesi afv ve temessükde zikr ü beyân olunan şurût üzre hanlığı kemâkân kerem ü ihsân ve tarafımızda olan Başrâhib Katalikoz nâm kefereyi, diyâr-ı âhara nefy ve muhkem hıfz olunmasına müsâ'ade-i aliyyeleri erzânî buyurulmak niyâzımdır. Gürcistan hanlığı Solomon'a kerem ve inâyet buyurulduğu sûrette Râhib-i mesfûr eğerçi Gürcistan'a gidemez. Lâkin Gürcistan'a gitdiği takdirde yine Gürcistan'a azîm ihtilâl vireceği zâhirdir. Diyâr-ı âhara nefy ve hıfz olunduğu takdirde düvel-i sâireye firâr ve mel'anete sülûk ideceği yakîn-kerde-i bendegânem olmağla, mesfûri diyâr-ı âhara nefy ve muhkem hıfz olunması için bir kıt'a emrin isdârına kerem ve inâyet ve istid'â-yı bendegânem üzre mesfûr Solomon'un cerâimini afv birle, kemâkân hanlığının fermân-ı âlî-şânı ihsân buyurulmak niyâzımdır. Kaldı ki inâyetlü efendim, han olup sadâkatle hıdmet itdi fihâ, itmediği sûrette dahi ele getirüp cezâsının tertîbine ba'de-bu'd Ahıska'da olan kullarına âsân olmak gerekdir. Kulunuz her çend ki mülâhaza eyledim, bundan gayri tarîk ve çâresi bulamadım. İnâyetlü efendim, gerek ibâdullâha ve gerek beytü'l-mâl-ı müslimîne bu tarîkden gayri bir ehven tarîkini bulamadım. Zîra birkaç seneden berü tutulan husûsların gerek tedbîrinde ve gerek efendimize hakîkat-i hâli ifade itmekde hilâfa cesâret itdiklerinden, gerek bu havâlide ve sâir etrâfda olan askere fütur gelmişdir. Kerem ve inâyet buyurup bu vechile müsâ'ade olunmasına himmet ve temessükde zikrolunan maddeler ferdin-ferd birer fermâna muhtâc olup, mevâddın birisi girü kaldığı sûrette yine tekrâr efendilerimize tahrîre muhtâc olduğu ma'lûm-ı devletleri buyurulmak niyâzıyla kâime-i darâ'at tahrîrine cesâretim olmuştur. İndallâhi-Teâlâ manzûr-ı nazar-re'fetleri buyuruldukda emr ü fermân devletlü inâyetlü merhametlü atûfetlü veliyyü'n-ni'am-ı kesîrü'l-kerem efendim sultânım hazretlerindedir. Fî 21 Ra [1]182. [Mühür].

VESİKALAR

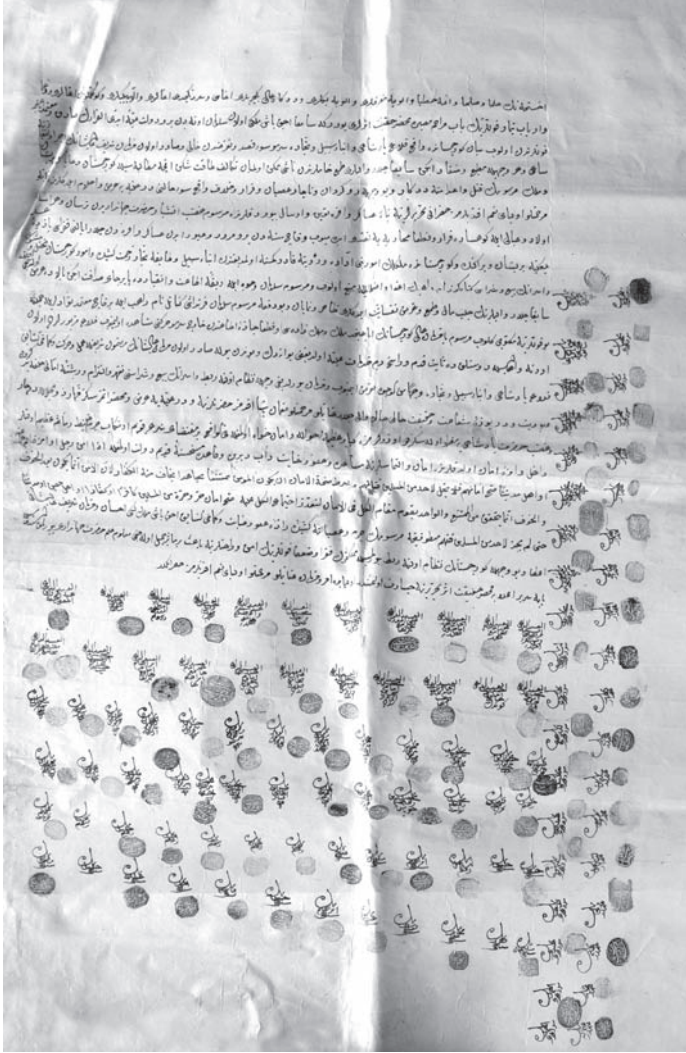
Vesika 1

Sâbık İmeret Kralı I. Solomon'un Gürcü lisanıyla, Çıldır Valisi Numan Paşa'ya hitaben yazdığı mektup (BOA, A.DVN.ŞKT, 1051/61).

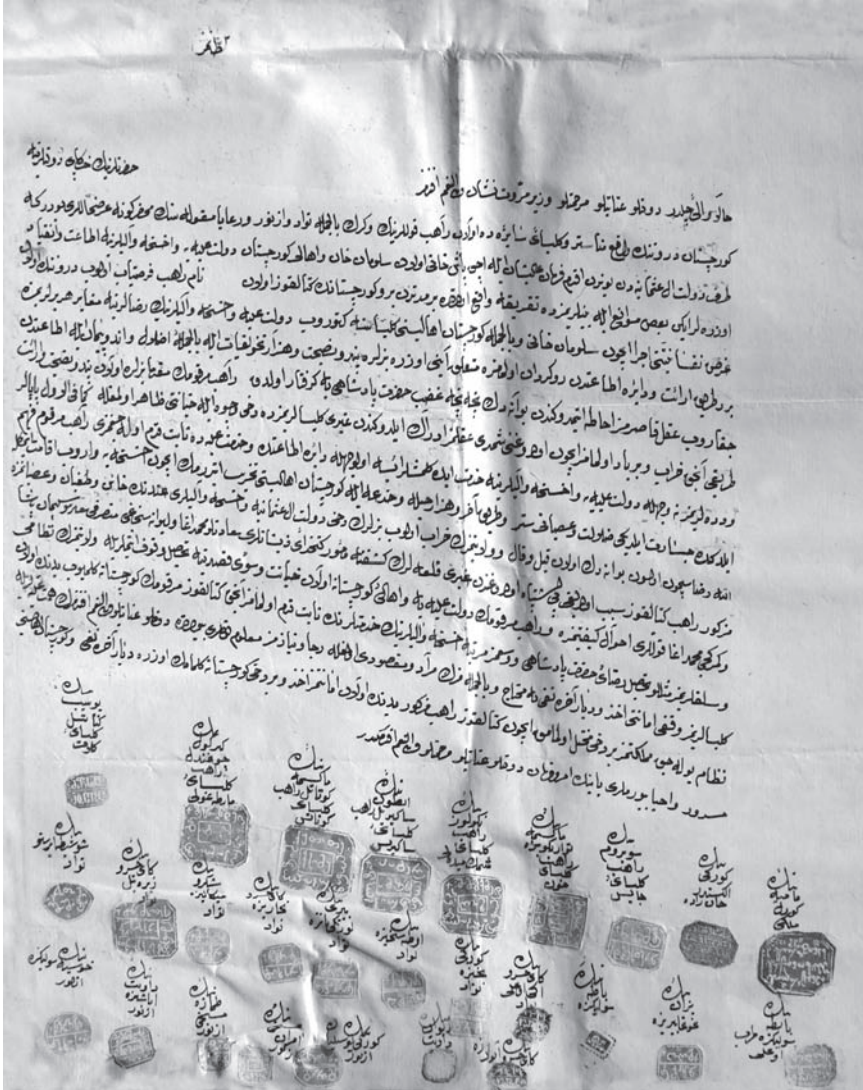
Vesika 2

Ahıska ileri gelenleri ve ahalisinin, Solomon'un affına dair müşterek mahzarı (BOA, A.DVN.ŞKT, 1051/61).

Vesika 3

Başta Gürel Prensi Mamia olmak üzere, Batı Gürcistan'daki manastır ve kiliselerde olan rahiplerle, tavad, aznaur ve halkın diğer ileri gelenlerinin müşterek mahzarı (BOA, A.DVN.ŞKT, 1051/61).

YAKINÇAĞ TÜRK DENİZCİLİK TARİHİNDE YAKLAŞIMLAR, ZORLUKLAR VE TEMEL ÇALIŞMA ALANLARI ÜZERİNE BİR DENEME

Levent DÜZCÜ*

Öz

Bu makale Türk denizcilik tarihinin “buharlılar çağı” diyebileceğimiz bir zaman dilimini incelemeyi esas kabul etmiştir. Bu zaman dilimi 1820 sonlarından başlamaktadır. Dünya denizciliğinde olduğu gibi Osmanlı denizciliğinin de benzer bir buharlı gemi çağı yaşadığı varsayımı ile hareket edilerek, bu dönemin belli başlı denizcilik konuları tespit edilmiştir. Bu konuların Endüstri çağı öncesi denizcilik konularından ne gibi farklılık arz ettiği üzerinde durulmuş, sözü edilen konular bazı başlıklar etrafında ele alınmıştır. Yakınçağ Türk denizcilik tarihi konularına farklı yaklaşım ve öneriler getirilerek bu alanda hali hazırdaki temel zorluklar üzerinde durulmuştur. Burada şunu net ifade edebiliriz ki ele aldığımız denizcilik tarihi çalışmaları araştırma açısından henüz emekleme aşamasındadır.

Anahtar Kelimeler: Yakınçağ, Osmanlı Denizciliği, Teknoloji, Arşiv, Gemi.

Abstract

PERSPECTIVES, DIFFICULTIES AND MAIN STUDY AREAS ON THE MARITIME HISTORY OF MODERN TURKEY

This article is based on some observations and recommendations about the steam era period of Turkish maritime history that is generally started at the end of 1820. A common view globally accepted in the general maritime studies having a premise of steam era could be similarly applied to the Ottoman maritime. The issues of maritime differed from matters before the industrial age, the treatments and the problems are also of concern in this article on the Ottoman context. As well as existing literature, different approaches and recommendations are suggested in terms of modern Turkish maritime history topics. It should be unfortunately accepted that Ottoman maritime history studies are at stage of crawl. To conclude, many subjects and topics are impatiently waited for being examined.

Key Words: Modern age, Ottoman Maritime, Technology, Archive, Ship.

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; lduzcu2100@gmail.com

Giriş

Osmanlı denizcilik tarihi uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu zaman dilimini kuruluş yıllarından alıp devletin sonuna kadar getirmek mümkündür. 600 yıla yakın bir Türk deniz tarihini merak edip bazı dönemlere ayırıp inceleyerek bu sahanın daha iyi anlaşılabilceğini söylemek mümkündür. Uzun bir zaman dilimine sahip olan kürekli ve yelkenli gemi dönemi kendi içinde belli dönüm noktalarına göre ele alınmaktadır. Özellikle yelkenli dönem üzerinde önemli çalışmaların kaleme alındığını belirtebiliriz¹. Yelkenli dönemin sonunu hazırlayan “Osmanlı’da buharlı gemiler dönemi” bu çalışmanın ana kapsamı içinde olduğuna göre aşağıda yapacağımız değerlendirmelerle neyi amaçladığımızı açıkça ifade etmemiz gerekmektedir. Bu makalenin sınırları, yakınçağ Osmanlı deniz tarihi olduğuna göre, biz bu zaman diliminde ve elbette öncelikle buharlı gemi çağında Osmanlı denizciliğinin nasıl ele alınması gerektiği üzerinde bir öneride bulunmak istiyoruz. Bize bunu düşündüren ise bu dönem denizcilik tarihi çalışmalarının henüz başlangıç seviyesinde olması ve bundan ötürü de bir teorik çerçeve yoksunluğunun bulunmasıdır. Önemli teorik çerçeveler çizilirse yakınçağın deniz tarihi çalışmaları bazı kavram ve düşünce bağlamında yeni baştan ele alınabilir. Bu aynı zamanda araştırmada karşılaşılabilecek bir takım zorlukların aşılmasını da kolaylaştırabilir. Böylece denizcilik tarihine dair çalışma alanları daha fazla berraklaşabilir.

Yöntem sorununu ele aldıktan sonra “yakınçağ denizcilik tarihinin zorlukları nelerdir?”, sorusuna cevaplar bulmak gerekmektedir. Bu zorlukların tespiti ile deniz tarihinin çalışma alanları daha açık hale gelecektir. Çalışmaya tâbi tutulacak ana konu başlıklarını tespit etmek yakınçağ denizcilik tarihi için bir tür sahanın genişliğini anlamaya çalışma çabası olarak da değerlendirilebilir. Hangi konular önümüzde duruyor? Bu konuların araştırma açısından varsa zorluk derecesi nelerdir? Bu zamana kadar akademik anlamda bu konularda yapılan çalışmalar nelerdir? İşte bu soruların, denizcilik tarihi çalışma alanlarının fotoğrafını çekme fırsatı vereceği düşünülebilir.

¹ Gerek kürekli gemi gerekse yelkenli gemi dönemi hakkında ilk etraflı çalışmaları yapanlardan biri Prof. Dr. İdris Bostan’dır. Bostan, 15. yüzyılın sonundan itibaren ele aldığı denizciliği 19. yüzyılın ortalarına kadar getirir. İdris Bostan bunun yanında deniz teşkilatını da önemser ve 17. yüzyıl Tersane-i Âmire’sini inceler. Bostan’ın her iki önemli eseri için bkz. İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, Küre Yayınları, İstanbul 2010; ayn.mlf., *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992; Yusuf Alperen Aydın da özellikle 18. yüzyıl yelkenli gemisinin sembolü olan kalyonu derinlemesine inceler. Bkz. Yusuf Alperen Aydın, *Sultanın Kalyonları*, Küre Yayınları, İstanbul 2011.